

Asociația pentru Democrație Participativă – ADEPT

**Igor Boțan
Ion Creangă
Corneliu Gurin**

CONTEXTUL ELECTORAL 2009

Studiu asupra cadrului și contextului electoral din Republica Moldova în alegerile parlamentare

Această publicație este realizată cu sprijinul financiar al Misiunii OSCE în Moldova.

Acest suport nu prevede neapărat aprobarea de către Misiune a conținutului, prezentării grafice sau a modului de expunere a informației și opiniilor ce se conțin în publicație.

Această publicație a fost realizată de Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT cu sprijinul financiar al Misiunii OSCE în Moldova, în cadrul proiectului "Informarea și mobilizarea alegătorilor".

Autori: Igor Boțan, Ion Creangă, Corneliu Gurin

Copertă și design: Nicolae Sîrbu

Editura: "Nova Imprim" S.R.L.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Tiraj: 600 ex.

Tipar executat: "Nova Imprim" S.R.L.

Opiniile exprimate în această publicație reflectă poziția autorilor și nu reprezintă în mod neapărat punctul de vedere al instituției finanțatoare

© ADEPT, 2009

Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT

Chișinău, MD-2012, Republica Moldova
str. V. Alecsandri, nr. 97

Tel.: (373 22) 213494, tel./ fax: (373 22) 212992

E-mail: adept@e-democracy.md,

WEB: www.e-democracy.md.

ISBN

CUPRINS

GLOSAR ȘI ACRONIME	6
MISIUNE	7
CAPITOLUL I. CONTEXTUL ELECTORAL	9
<i>Secțiunea 1. ALEGERILE DIN 5 APRILIE 2009</i>	9
1.1. Hărțuirea opoziției de către autorități	9
1.2. Utilizarea resurselor administrative în favoarea partidului de guvernământ și în defavoarea opoziției	10
1.3. Votul cetățenilor moldoveni aflați peste hotare	10
1.4. Drepturile electorale ale deținătorilor de multiplă cetățenie	10
1.5. Drepturile electorale ale minorităților naționale	11
1.6. Validarea alegerilor din 5 aprilie 2009 de către Curtea Constituțională	11
1.7. Opinie separată a unui judecător al Curții Constituționale	12
1.8. Impactul rezultatelor alegerilor parlamentare din 5 aprilie asupra alegerilor prezidențiale	12
<i>Secțiunea 2. ALEGERILE DIN 29 IULIE 2009</i>	14
2.1. Dizolvarea Parlamentului și anunțarea alegerilor parlamentare anticipate	14
2.2. Menținerea tensiunilor politice.....	15
2.3. Modificările legislative	15
2.4. Expulzarea observatorilor ENEMO din Moldova	15
2.5. Alegerile anticipate au confirmat divizarea societății pe criterii politice	16
<i>Secțiunea 3. PARTIDELE POLITICE</i>	17
3.1. Legea privind partidele politice și implicațiile acesteia în electorala 2009.....	17
3.2. Situația preelectorală a partidelor politice	18

Secțiunea 4. MASS-MEDIA	20
4.1. Mass-media publică.....	20
4.2. Mass-media privată	21
Secțiunea 5. SOCIETATEA CIVILĂ	22
5.1. Coaliția pentru Alegeri Libere și Corecte	22
5.2. Programe și proiecte desfășurate de Coaliția-2009	23
5.3. Alte uniuni de ONG-uri implicate în monitorizarea alegerilor parlamentare din 2009	25
CAPITOLUL II. PROCESUL ELECTORAL	27
Secțiunea 6. FIXAREA DATEI ALEGERILOR	27
Secțiunea 7. ORGANELE ELECTORALE	28
7.1. Comisia Electorală Centrală.....	29
7.2. Consiliile și birourile electorale	30
Secțiunea 8. LISTELE ELECTORALE	32
8.1. Considerațiuni generale privind listele electorale.....	32
8.2. Statistici vizînd listele electorale	33
8.3. Pregătirea listelor electorale pentru alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009	34
8.4. Pregătirea listelor electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009	35
8.5. Prestația administrației publice locale la pregătirea listelor electorale	35
8.6. Prestația birourilor electorale la pregătirea listelor electorale.....	36
8.7. Contribuția societății civile la evaluarea listelor electorale	37
8.8. Erorile și neregulile din listele electorale raportate de observatori	38
8.9. Administrarea listelor electorale în ziua votării.....	38
8.10. Verificarea listelor electorale după alegeri	38
Secțiunea 9. DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR	39
9.1. Restricțiile dreptului de a fi ales.....	39
9.2. Conurenții electoralei 2009	40
Secțiunea 10. BUGET ȘI RESURSE	40
10.1. Resurse publice pentru alegeri	41

10.2. Resursele financiare ale concurenților electorali	41
Secțiunea 11. VOTAREA	42
11.1. Actele cu care cetățenii pot vota	43
11.2. Modalitatea de votare a studenților	44
11.3. Votul cetățenilor moldoveni aflați peste hotare	44
11.4. Experiența internațională privind votul cetățenilor aflați peste hotare	46
11.5. Votul cetățenilor Republicii Moldova din regiunea transnistreană.....	47
11.6. Cîți cetățeni din Transnistria au drept de vot pe care nu-l pot exercita?.....	48
11.7. Activismul alegătorilor din ultimul scrutin parlamentar	49
Secțiunea 12. NUMĂRAREA VOTURILOR ȘI TOTALIZAREA REZULTATELOR ALEGERILOR	50
Secțiunea 13. LITIGII ELECTORALE	51
13.1. Soluționarea litigiilor electorale de către organele electorale.....	51
13.2. Soluționarea litigiilor electorale în instanțele judecătorești	53
13.3. Contestarea validității alegerilor din 5 aprilie 2009.....	54
13.4. Validarea alegerilor	55
13.5. Răspunderea juridică	55
Secțiunea 14. CONSECINȚELE ALEGERILOR PARLAMENTARE 2009	56
14.1. Consecințele politice ale alegerilor parlamentare din 2009	56
14.2. Consecințele crizei politice asupra economiei	58
Capitolul III. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	60

GLOSAR ȘI ACRONIME

APL	–	Administrația publică locală (autorități publice locale)
UE	–	Uniunea Europeană
CoE	–	Consiliul Europei
CEC	–	Comisia Electorală Centrală
CEDO	–	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CCA	–	Consiliul Coordonator al Audiovizualului
CSJ	–	Curtea Supremă de Justiție
CSM	–	Consiliul Superior al Magistraturii
HG	–	Hotărârea Guvernului
MAI	–	Ministerul Afacerilor Interne
MDI	–	Ministerul Dezvoltării Informaționale
MJ	–	Ministerul Justiției
OSCE	–	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PAUERM	–	Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova
RM	–	Republica Moldova
UTA Găgăuzia	–	Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia

MISIUNE

Alegerile parlamentare ordinare din 5 aprilie 2009 s-au soldat cu o criză politică care s-a manifestat mai ales printr-un blocaj instituțional. Alegerile anticipate din 29 iulie 2009, care au succedat blocajului instituțional, au avut menirea, potrivit normelor constituționale, să ofere alegătorilor moldoveni misiunea de a soluționa problemele generate de clasa politică. Acest ultim exercițiu a adus schimbări pe scena politică și va avea în continuare un impact major asupra design-ului noii puteri. Alegerile anticipate au confirmat că societatea moldovenească rămâne divizată în baza unui șir de criterii. Suprapunerea crizei politice pe cea economică riscă să submineze pentru o perioadă îndelungată reafirmarea stabilității politice și sociale.

Studiul de față vine să ofere o sinteză succintă a evoluțiilor electorale din 2009, evidențiind problemele care au generat conflicte și au condus la destabilizarea situației politice din Republica Moldova. Scopul studiului este de a oferi și anumite recomandări în măsură să contribuie la înlăturarea deficiențelor generatoare de confuzii și conflicte. Din această perspectivă, autorii și-au propus să analizeze:

- evoluțiile politice din ajunul alegerilor parlamentare ordinare și anticipate din 2009 și impactul lor asupra procesului electoral;
- legislația electorală, cu privire la partidele politice și mass-media, identificarea lacunelor și deficiențelor la aplicarea ei;
- contestațiile concurenților electorali, generate de imperfecțiunea legislației sau aplicarea defectuoasă a acesteia;
- rapoartele de monitorizare a alegerilor, evidențierea măsurilor corespunzătoare;
- consecințele alegerilor parlamentare 2009: politice, economice, sociale etc.

Unul din punctele de pornire în estimarea calității procesului electoral din Republica Moldova îl reprezintă angajamentele Republicii Moldova de implementare a prevederilor Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova (PAUERM). Întrucât documentul menționat continuă să fie de importanță strategică pentru modernizarea Republicii Moldova, conținând o clauză specială referitoare la calitatea procesului electoral, progresele în relațiile bilaterale moldo-europene sînt în continuare condiționate de îmbunătățirea cadrului pentru desfășurarea alegerilor și aducerea acestuia la standardele și practicile internaționale.

Anticipînd concluziile, merită subliniat faptul că problemele procesului electoral din Republica Moldova au două dimensiuni semnificative. Prima ține de *reglementările legislative* și, în acest sens, cele două campanii electorale desfășurate în 2009, care au focalizat liniile de comportament ale autorităților publice centrale și locale, organelor electorale, organelor de ocrotire a normelor de drept,

instituțiilor societății civile, instituțiilor mass-media și a celor de reglementare a audiovizualului etc., au pus în evidență un șir de lacune, care trebuie înlăturate. A doua componentă ține *de cultura și voința politică* a concurenților electorali și a autorităților. Din această perspectivă, în ajunul alegerilor din 2009 un șir de organizații internaționale, deopotrivă cu ambasadorii statelor UE acreditați în Republica Moldova, s-au văzut nevoite să pună în mod public la îndoială intenția exprimată a autorităților moldovenești de „extindere a libertăților”. Această stare de fapt a servit drept pretext ca reprezentanții instituțiilor europene să reitereze mesajul dominant din ultima perioadă – semnarea unui eventual acord de asociere a Republicii Moldova la UE va depinde de respectarea libertăților democratice și calitatea procesului electoral.

Analizele și criticile formulate în acest studiu sînt concepute cu bună credință, de o manieră constructivă și realistă, iar recomandările și sugestiile practice sînt prezentate în spirit de cooperare profesională cu toți cei interesați de promovarea unui proces electoral corect, liber și transparent.

CAPITOLUL I.

CONTEXTUL ELECTORAL

Secțiunea 1.

ALEGERILE DIN 5 APRILIE 2009

În campania electorală pentru alegerile din 5 aprilie 2009 a fost semnalat un șir de probleme¹ cu impact negativ, care, în definitiv, a motivat principalele partide de opoziție să nu recunoască rezultatele scrutinului. Problemele în cauză țin doar parțial de imperfecțiunea cadrului legislativ, ele fiind mai curînd proiecția unor politici deliberate ale autorităților și ale partidului de guvernămînt.

1.1. Hărțuirea opoziției de către autorități

Înainte de demararea campaniei electorale, liderii principalilor partide de opoziție au semnalat presiuni de diferit gen asupra lor. Practic, liderii tuturor partidelor de opoziție cu un rating peste 2% aveau deschise dosare penale sau erau amenințați cu deschiderea lor. Cîteva exemple. În ajunul startului campaniei electorale, Procurorul General și viceministrul Afacerilor Interne au adus acuzații publice liderului Alianței “Moldova Noastră”, Serafim Urecheanu, că ar fi implicat în tentativa de asasinare a liderului Partidului Popular-Creștin Democrat (PPCD) Iurie Roșca. Intervenția Procurorului General și a vice-ministrului Afacerilor Interne a marcat un început defectuos de campanie electorală, care a fost interpretată de către forțele politice de opoziție drept o implicație directă a reprezentanților organelor de drept în procesul politic, fără probe concludente și în detrimentul desfășurării profesionale a unei eventuale anchete obiective. Abia la 14 iulie 2009 Curtea Supremă de Justiție (CSJ) a decis că Procurorul General și viceministrul de interne au acționat nelegitim. Prejudiciul pe care l-a adus implicarea politică a reprezentanților organelor de drept nu poate fi cuantificat, însă se poate afirma că această implicare a avut impact direct asupra refuzului formațiunilor de opoziție de recunoaștere a valabilității alegerilor din 5 aprilie și la consecințele acestora. În aceeași ordine de idei, odată cu demararea campaniei electorale, Procuratura Anticorupție a prelungit cu trei luni calitatea de invinuit a liderului Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM) Vlad Filat, în trei dosare penale pentru presupuse crime economice, săvîrșite cu mai mult de 10 ani în urmă. Vlad Filat a declarat că dosarele intentate împotriva lui fac parte din instrumentarul de intimidare, cu scopul împiedicării desfășurării normale a campaniei PLDM. În plus, și autoritățile municipiului Chișinău au fost supuse presiunilor prin intentarea de dosare penale, citări la procuratură, blocarea conturilor primăriei, lucru care a pus în pericol și pregătirea pentru buna desfășurare a alegerilor parlamentare în cea mai mare circumscriptie electorală. Comisia Electorală Centrală (CEC) s-a văzut nevoită să se adreseze cu un demers către Oficiul Centru al Departamentului

¹ A se vedea <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/monitoring/>

de Executare al Ministerului Justiției de a examina urgent posibilitățile de deblocare a conturilor Primăriei Chișinău, exprimându-și îngrijorarea față de situația în care primăria ar fi incapabilă să asigure pregătirile de alegeri în municipiul Chișinău, din cauza blocării a peste 20 de conturi.

1.2. Utilizarea resurselor administrative în favoarea partidului de guvernământ și în defavoarea opoziției

Președintele Republicii Moldova Vladimir Voronin, Prim-ministrul Zinaida Greceanii și Președintele Parlamentului Marian Lupu, care au candidat la funcția de deputat pe lista Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) au folosit mijloace publice în scopuri electorale, iar adversarii politici ai PCRM au cerut ca formațiunea în cauză să achite din fondurile proprii prejudiciile cauzate de folosirea banilor publici. În aceeași ordine de idei, odată cu începutul campaniei electorale, s-au constatat un șir de încălcări ale legislației, abuzuri din partea poliției, care a participat la zădărnicierea mai multor întâlniri ale concurenților electorali cu alegătorii. Formațiunile de opoziție au raportat multiplu despre atitudinea indulgentă a forțelor de ordine față de persoanele care au participat la distrugerea afișajului electoral al acestora, la provocarea unor conflicte false în cadrul întâlnirilor.

1.3. Votul cetățenilor moldoveni aflați peste hotare

Unul din laitmotivul campaniei electorale a fost votul cetățenilor moldoveni aflați peste hotare. Potrivit estimărilor, peste hotarele țării s-ar afla aproximativ 1/4 din cetățenii cu drept de vot, pentru exercitarea drepturilor lor electorale au fost deschise doar 33 de secții de votare pe lângă ambasaderele și misiunile consulare ale Republicii Moldova. Art. 29, alin. (5), al Codului electoral prevede expres: “În cazul alegerilor parlamentare și referendumului republican, pe lângă misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, se organizează câte o secție de votare”. CEC a insistat asupra necesității de introducere a unor prevederi legislative care ar stabili procedura constituirii secțiilor de votare în statele unde se află cetățenii moldoveni cu drept de vot, dar în care nu sînt reprezentanțe oficiale ale Republicii Moldova. Doar în acest caz, CEC ar dispune de un mecanism legal de organizare a alegerilor în statele care nu au misiuni diplomatice sau oficii consulare ale Republicii Moldova. În acest context, trebuie menționat faptul că grupuri de cetățeni moldoveni aflați peste hotare au protestat, cerînd să le se ofere posibilități pentru a vota în locurile în care locuiesc compact, în număr impunător. Unele formațiuni de opoziție s-au adresat Curții de Apel Chișinău pentru a obliga CEC să constituie 20 de secții de votare suplimentare în România, Italia, Rusia, Ucraina, SUA, Portugalia și Irlanda. Instanța a considerat “lipsită de suport legal” cererea respectivă și această hotărîre a fost susținută de Curtea Supremă de Justiție. În consecință, în plină campanie electorală, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), a pus pe rol cererea din 17 februarie 2009 a Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM), prin care a fost contestat refuzul autorităților de a asigura dreptul la vot al cetățenilor Republicii Moldova, aflați peste hotare, la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009.

1.4. Drepturile electorale ale deținătorilor de multiplă cetățenie

În timpul campaniei electorale Guvernul RM a atacat în Marea Cameră a Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) decizia Curții referitoare la cazul dublei cetățenii (a Moldovei și a României) a prim-vicepreședintelui PLDM, Alexandru Tănase, care depusese în vara anului 2008 o plîngere pe motiv că legislația Republicii Moldova interzice persoanelor cu dublă cetățenie să ocupe funcții înalte, împiedicîndu-i să devină deputați în Parlamentul Republicii Moldova. După ce i s-a dat cîștig de cauză lui Alexandru Tănase, guvernul a decis să se plîngă la Marea Cameră, pe motiv că CEDO s-a pronunțat asupra interdicției, pe cînd aceasta era doar în faza de proiect și nu era o normă legală. Guvernul moldovean și-a exprimat părerea că CEDO și-a depășit competențele în acest caz, deoarece

ce l-a examinat prin prisma Convenției Europene cu privire la cetățenie, iar în competența sa intră doar examinarea cazurilor prin prisma Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului.

1.5. Drepturile electorale ale minorităților naționale

În timpul campaniei electorale, reprezentanții organizației “TărnaRom” au făcut declarații publice referitoare la faptul că romii din Republica Moldova vor să participe la alegeri și nu știu care este procedura de vot. Potrivit lor, în Republica Moldova ar locui peste 250 de mii de romi, 100 de mii dintre care au dreptul de vot, însă o bună parte dintre romi nu pot citi și nici scrie, nu au buletine de identitate și nici nu cunosc care este procedura de votare. Liderii “TărnaRom” i-au sugerat guvernului să nu discrimineze aceste persoane și să facă posibil accesul la vot al romilor care dețin acte de identitate învechite, de tip sovietic, să-i informeze cum își pot exercita dreptul de vot, garantat de lege. Totodată, reprezentanții romilor s-au plîns că și reprezentanții partidelor nu-și dau interesul pentru atragerea simpatizilor alegătorilor de etnie romă.

1.6. Validarea alegerilor din 5 aprilie 2009 de către Curtea Constituțională

Analizînd argumentele contestatarilor și actele prezentate de Comisia Electorală Centrală, Curtea Constituțională a conchis următoarele:

- pe parcursul campaniei electorale organele electorale, inclusiv CEC, precum și instanțele judecătorești competente au examinat o mare parte din neregulile evidențiate, majoritatea fiind lichidată. Afirmația contestatarilor privind includerea în listele electorale a 1373 de persoane decedate pentru care s-a votat este lipsită de substanță, deoarece, după cum reiese și din hotărîrile organelor abilitate, obiecții de acest caracter nu au fost aduse în ordinea prevăzută de Codul electoral și în termenele stabilite;
- toți concurenții electorali au avut în teritoriu reprezentanți cu drept de vot, drept de vot consultativ și observatori, care au semnat procesele-verbale cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor fără a expune rezerve sau contestații. Nici alegătorii nu au depus contestații;
- conform comunicatului Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor și Raportului final al Coaliției Civile pentru Alegeri Libere și Corecte, pe parcursul campaniei electorale au avut loc unele încălcări ale legislației electorale, și anume: în reflectarea evenimentelor mass-media publică nu a făcut distincție între exercitarea de către autoritățile de stat a obligațiilor funcționale și activitățile lor electorale, au fost utilizate resurse administrative în scopuri electorale, autoritățile nu au asigurat un tratament egal față de toți concurenții, unii radiodifuzori au admis un tratament diferențiat față de concurenții electorali, unele posturi de televiziune au difuzat mesaje electorale camuflate, fără a aplica genericul “Electorală”, unele posturi de televiziune au comis derogări de la normele legale privind difuzarea publicității electorale;
- Misiunea Internațională de Observare a Alegerilor a remarcat prezența masivă, în proporție de 97 la sută, la secțiile de votare vizitate a observatorilor din partea concurenților electorali, majoritatea reprezentînd PCRM, PSD, PLDM, AMN, PL și PDM, și a apreciat că în 93 la sută din cazurile monitorizate numărarea voturilor s-a efectuat foarte bine și bine;
- conform concluziilor Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor și Misiunii de observatori din partea Comunității Statelor Independente, alegerile pentru Parlamentul Republicii Moldova din 5 aprilie 2009 s-au desfășurat în conformitate cu prevederile Codului electoral și standardele europene, în condițiile pluralismului politic, prin sufragiu deschis și liber exprimat, cu respectarea angajamentelor internaționale asumate de Republica Moldova. Încălcările semnalate nu au influențat asupra exprimării libere a voinței alegătorilor;

- potrivit art.92 din Codul electoral, Curtea Constituțională declară alegerile nule în cazul în care în procesul alegerilor și/sau la numărarea voturilor au fost comise încălcări ale Codului electoral care au influențat rezultatele votării și atribuirea mandatelor. Curtea Constituțională a constatat că încălcările dispozițiilor Codului electoral menționate în contestații nu au avut amploarea care să conducă la invalidarea alegerilor, nu au influențat voința alegătorilor și nu denotă că alegerile au avut un caracter fraudulos.

1.7. Opinie separată a unui judecător al Curții Constituționale

Judecătorul Curții Constituționale Victor Pușcaș a exprimat opinie separată² pe marginea hotărârii prin care au fost validate alegerile din 5 aprilie 2009, menționând, între altele: “Consider că avizul Curții Constituționale a fost adoptat cu abateri de la procedura jurisdicției constituționale, pentru care motiv expun prezenta opinie separată, bazată pe următoarele considerente:

- conform alin.(2) art.89 din Codul electoral, Curtea Constituțională dispune de 10 zile pentru examinarea legalității desfășurării alegerilor, însă norma legală stipulează următoarea condiție: “dar nu mai devreme de soluționarea definitivă de către instanțele de judecată a contestațiilor depuse conform procedurilor stabilite de legislație”. În deschiderea ședinței Curții Constituționale, un concurent electoral a prezentat copia contestației depuse la Curtea de Apel Chișinău cu o zi înainte, la 21.04.2009 (fapt confirmat de cancelaria instanței). La aceeași dată, pînă la totalizarea alegerilor, această contestație nu a fost acceptată de CEC. În ședința Curții Constituționale a fost prezentată încheierea Curții de Apel Chișinău, prin care această contestație a fost respinsă din lipsa competenței materiale, dar în care se stabilea termenul pentru depunerea recursului la Curtea Supremă de Justiție (CSJ). În baza normei precitate, Curtea Constituțională urma să examineze legalitatea alegerilor numai după adoptarea de către CSJ a unei decizii irevocabile asupra contestației respective;
- conform alin.(3) art.31 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și alin.(3) art.4 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională examinează numai probleme de drept. În ședința plenară însă Curtea și-a asumat sarcina de a examina contestațiile concurenților electorali, în conformitate cu alin.(3) art.67 din Codul electoral, care prevede: “contestațiile împotriva hotărârii organului electoral cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor se examinează de către instanța de judecată concomitent cu confirmarea legalității și validarea mandatelor”. Curtea Constituțională trebuia să examineze toate probele depuse de părți, atât în favoarea, cât și în defavoarea legalității alegerilor parlamentare;
- conform legislației electorale, asupra desfășurării scrutinului se pronunță Comisia Electorală Centrală, instanțele de judecată și Curtea Constituțională. Unii concurenți electorali au depus contestații la toate aceste autorități, însă nici una nu le-a examinat, fiecare declinându-și competența în favoarea celorlalte”.

1.8. Impactul rezultatelor alegerilor parlamentare din 5 aprilie asupra alegerilor prezidențiale

La 22 aprilie 2009 Curtea Constituțională a validat alegerile parlamentare desfășurate la 5 aprilie 2009. Potrivit avizului Curții Constituționale, deputați au devenit 60 de candidați de pe lista PCRM, cîte 15 de la PL și PLDM și 11 de la AMN. După constituirea organelor de conducere ale Parlamentului, pentru data de 20 mai 2009 au fost fixate alegerile prezidențiale. Potrivit Legii Nr.1234-

² A se vedea <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/monitoring/>

XIV din 22.09.2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova, alegerile urmau să aibă loc pînă la expirarea mandatului șefului statului – 7 aprilie 2009 și formațiunile de opoziție au acuzat guvernarea că au numit data alegerilor parlamentare de manieră ca mandatul șefului statului să fie extins cel puțin cu două luni.

Polarizarea atitudinilor clasei politice și divizarea societății, ca urmare a protestelor din 7 aprilie 2009, prilejuite de insatisfacția modului de desfășurare a alegerilor, soldate cu devastarea Parlamentului și Președinției, iar ulterior cu abuzuri ale organelor de drept, au ridicat bariere suplimentare în calea stabilirii noii configurații politice din Republica Moldova. În consecință, instituțiile europene s-au văzut nevoite să intervină cu indemnuri adresate puterii și opoziției de a relua dialogul politic în vederea depășirii crizei politice. Mesajul instituțiilor europene a fost cît se poate de clar – Republica Moldova este țara cetățenilor care o populează, acești cetățeni și clasa politică pe care au format-o trebuie să rezolve problemele cu care se confruntă. Cu toate acestea, pînă în preajma alegerilor prezidențiale nu a demarat dialogul politic, lucru care a condus la un blocaj instituțional – nealgearea șefului statului.

Amendamentele constituționale din 5 iulie 2000 au impus, de fapt, necesitatea stabilirii unui *consens* între putere și opoziție, întrucît este foarte dificil ca vreo formațiune politică să poată obține constant mai mult de 3/5 de mandate în parlament, pentru a putea alege șeful statului de una singură, fără cooperarea cu alte formațiuni. Astfel, s-a dovedit că cea mai puternică pîrghie din dotarea formațiunilor parlamentare este boicotul și amenințarea cu blocarea procedurii de alegere a președintelui țării – toate cele patru tentative de alegere a șefului statului, începînd cu anul 2000, au fost marcate de aplicarea boicotului.

La alegerile prezidențiale din decembrie 2000, blocarea alegerilor s-a soldat cu dizolvarea parlamentului, incapabil să ajungă la o soluție de compromis și anunțarea alegerilor parlamentare anticipate.

La alegerile prezidențiale din 4 aprilie 2001, cei 11 deputați ai celei mai mici fracțiuni parlamentare a Partidului Popular Creștin Democrat (PPCD) au refuzat să participe la procedura alegerii șefului statului, blocarea fiind evitată de faptul că PCRM deținea mai mult de 3/5 de mandate de deputați. Cître alegerile prezidențiale din 4 aprilie 2005, PCRM a invocat necesitatea unui *consens* sau cel puțin circumstanțele au impus *consensul național în vederea integrării europene*. Cu toate acestea, modul în care au fost desfășurate alegerile parlamentare din 6 martie 2005 a făcut ca de această dată cea mai mare fracțiune parlamentară de opoziție – Alianța “Moldova Noastră”, însumînd 23 de deputați, să recurgă, totuși, la boicotarea alegerilor, fără să reușească blocarea procedurii de alegere a șefului statului.

În ajunul alegerilor prezidențiale din 20 mai 2009 deja toate componentele opoziției parlamentare, însumînd 41 de deputați, au anunțat că vor boicota procedura de alegere a șefului statului. Este de remarcat, că după accederea PCRM la guvernare în 2001 numărul deputaților implicați în boicotarea alegerilor șefului statului a continuat să crească progresiv. Criza politică pe care o traversează Republica Moldova în prezent este efectul comportamentului guvernanților, care atunci cînd le convine apelează la *consens*, cum a fost în 2005, iar cînd *consensul* nu le convine, renunță ostentativ la acesta, cum s-a întîmplat în 2007.

În definitiv, cei 41 de deputați ai opoziției s-au abținut de la votarea în ambele tururi de scrutin, lucru care a condus la imposibilitatea alegerii șefului statului, dizolvarea parlamentului și anunțarea alegerilor parlamentare anticipate pentru ziua de 29 iulie 2009.

dizolvă pe data de 16 iunie 2009 și se stabilește data de 29 iulie 2009 pentru desfășurarea alegerilor în noul parlament³.

2.2. Menținerea tensiunilor politice

Odată cu demararea campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate, PCRM a lansat o declarație în care se afirma că "Alegerile parlamentare anticipate de la 29 iulie sînt o alegere între extremiști și staliști, între dezordinile de stradă și Lege, între pierderea țării și independența ei...". Declarația mai afirma că opoziția nu are nevoie de "putere", ci de "destabilizarea în continuare a situației social-economice și de nimicirea statalității moldovenești, ... acum partidele marionete conduse din exterior, atacă nu PCRM, ci Patria noastră". Președintele PCRM, tot el și șef în exercițiu al statului, a acuzat opoziția de faptul că ar fi dirijată "de unele forțe criminale, care au influență asupra ei". Potrivit lui Vladimir Voronin, din cei 41 de deputați, care au acces în Parlamentul de legislatură a XVII-a, 28 au avut dosare penale sau probleme cu organele de drept și aceasta ar fi fost cauza că toate propunerile PCRM, înaintate pentru depășirea crizei politice, au fost respinse fără a fi oferite explicații și argumente. Referindu-se la eșecul alegerii noului șef al statului, Voronin a subliniat că "9 deputați din partea fracțiunilor de opoziție au dorit să voteze, dar nu le-a fost permis", iar unii și-ar fi evacuat și familiile din țară, deoarece se temeau de atacuri din partea elementelor criminale, care dirijează activitatea partidelor de opoziție. În același context, liderii PCRM au afirmat că probele cu privire la fraudarea alegerilor din 5 aprilie au fost false. Potrivit lor, partidul de guvernământ a verificat toate informațiile cu privire la fraudare, "prezentate de opoziție prin intermediul mass-media", toate aceste probe fiind doar niște "informații lipsite de veridicitate, neverificate și chiar false".

2.3. Modificările legislative

Înainte de semnarea decretului de dizolvare a Parlamentului au fost operate modificări în Codul electoral, care au fost apreciate pozitiv de către coraportorii Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) pentru Republica Moldova. Astfel, coraportorii au menționat că modificările operate în Codul Electoral au luat în considerație recomandările APCE și ale Comisiei de la Veneția, ținîndu-se cont de aspecte cum ar fi diminuarea pragului electoral de la 6% la 5%, diminuarea pragului de validare a alegerilor de la 1/2 la 1/3 din participanții înscriși în listele electorale, reinnoirea listelor electorale. În pofida îmbunătățirilor legislative, majoritatea problemelor remarcate în campania pentru alegerile din 5 aprilie s-au manifestat și în cadrul alegerilor din 29 iulie. În plus, a mai apărut problema modalității votării studenților.

2.4. Expulzarea observatorilor ENEMO din Moldova

ENEMO (Rețeaua Europeană de Organizații pentru Monitorizarea Alegerilor) a decis delegarea observatorilor săi în Moldova pentru a monitoriza alegerile din 29 iulie. Delegația urma să înтрunească 6 observatori pe termen lung și peste 100 de observatori pe termen scurt, din 12 țări. Organizațiile membre ENEMO au o reputație de activitate ireproșabilă pentru imparțialitate și profesionalism, activînd din anul 2001 și avînd experiența observării internaționale a alegerilor din Albania, Ucraina, Georgia, Kirgizstan și Kazahstan. Cu toate acestea, cîteva zile înainte de alegerile din 29 iulie, zeci de polițiști moldoveni au încercuit teritoriul unei baze de odihnă din stațiunea Vadul lui Vodă,

³ Avînd în vedere că Parlamentul nu a reușit să aleagă Președintele Republicii Moldova, în conformitate cu procedura constituțională și în termenele stabilite de legislația în vigoare, și ținînd cont de Avizul Curții Constituționale nr.2 din 12 iunie 2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului, în temeiul art.78 alin.(5) din Constituția Republicii Moldova și al art.76 alin.(3) din Codul electoral.

Tabelul 1: Rezultatele alegerilor prezidențiale după modificarea Constituției la 5 iulie 2000

Nr.	Data	Candidații	Voturi acumulate
1.	4.12.2000, primul tur	Pavel Barbalat, președinte, Curtea Constituțională	37
		Vladimir Voronin, deputat, președinte PCRM	48
			15 voturi nule
	6.12.2000, al doilea tur	Pavel Barbalat, președinte, Curtea Constituțională	35
		Vladimir Voronin, deputat, președinte PCRM	50
			13 voturi nule
2.	4.04.2001, primul tur	Vladimir Voronin, deputat, președinte PCRM	71
		Valerian Cristea, deputat PCRM	3
		Dumitru Braghiș, deputat, fracțiunea "Alianța Braghiș"	15
			0 voturi nule
		Comentariu: 11 deputați ai fracțiunii Partidului Popular Creștin Democrat au boicotat alegerea șefului statului	
3.	4.04.2005, primul tur	Vladimir Voronin, Președintele RM, președintele PCRM	75
		Gheorghe Duca, Președintele Academiei de Științe, PCRM	1
			2 voturi nule
		Comentariu: 23 de deputați ai fracțiunii Alianța "Moldova Noastră" au boicotat alegerea șefului statului.	
4.	20.05.2009, primul tur	Zinaida Greceanii, Prim-ministru în exercițiu, PCRM	60
		Stanislav Groppa, medic neurochirurg, PCRM	0
		Comentariu: Cele trei partide de opoziție au adoptat decizii de a nu participa la alegerile prezidențiale, urmărind scopul desfășurării unor alegeri parlamentare anticipate.	
	03.06.2009, al doilea tur	Zinaida Greceanii, Prim-ministru în exercițiu, PCRM	60
	Andrei Neguță, ambasadorul RM în Rusia, PCRM	0	

Secțiunea 2. ALEGERILE DIN 29 IULIE 2009

2.1. Dizolvarea parlamentului și anunțarea alegerilor parlamentare anticipate

Ca urmare a eșecului alegerii șefului statului, președintele în exercițiu Vladimir Voronin a semnat la 15 iunie Decretul nr. 2243-IV, potrivit căruia s-a stabilit că Parlamentul de legislatură a XVII-a se

unde se aflau reprezentanții ENEMO, cetățeni ai Rusiei, Ucrainei și Kirgizstanului. Ulterior, observatorii ENEMO au declarat că polițiștii i-au interogat și le-au cerut să semneze o declarație, prin care se obligă să părăsească teritoriul Republicii Moldova în 24 de ore. După acest incident, care a urmat după altele similare, observatorii ENEMO au decis să părăsească Moldova în semn de protest față de refuzul CEC de a înregistra 87 de observatori. Protestul ENEMO a fost motivat și de faptul că 11 observatori georgieni ai rețelei au fost reținuți la Aeroportul internațional Chișinău și trimiși înapoi spre Istanbul, de unde au sosit în Republica Moldova. Ulterior opinia publică a fost informată că organele de drept moldovene ar fi verificat listele observatorilor ENEMO și ar fi depistat că unii din ei ar fi participat la revoluțiile cromatice din spațiul CSI și Serbia.

2.5. Alegerile anticipate au confirmat divizarea societății pe criterii politice

Rezultatele alegerilor anticipate din 29 iulie 2009 au confirmat faptul că, în linii mari, electoratul moldovenesc își menține preferințele politice chiar și în prezența factorilor generatori de clivaje sociale și politice. În aceste sens, se poate afirma că după criza politică generată de evenimentele din 7 aprilie și de blocarea alegerii șefului statului, electoratul moldovenesc, practic, și-a reiterat opțiunile electorale de la alegerile din 5 aprilie. Schimbările în opțiunile electorale au fost generate de părăsirea de către fostul Președinte al Parlamentului Marian Lupu a PCRM și de faptul că numărul de concurenți electorali la alegerile din 29 iulie s-a diminuat de aproximativ două ori. Astfel, dacă la alegerile din 5 aprilie formațiunile incapabile să depășească pragul electoral acumulasă ~15%, la alegerile din 29 iulie, doar 4%. Evident, a avut loc consolidarea segmentelor electorale de pe urma abținerii de a participa la alegeri a partidelor mici, adică au existat migrații ale simpatizilor electorale în cadrul unor segmente valorice, în special pe cel social-democrat și cel liberal, ultimul fiind împărțit de trei formațiuni – PL, PLDM și AMN. Aceste modificări au fost suficiente pentru ca PCRM să piardă monopolul asupra puterii politice.

Tabelul 2. Compararea rezultatelor alegerilor din 5 aprilie cu cele din 29 iulie 2009

Formațiunea politică	Voturi acumulate la 29 iulie față de 5 aprilie	Procentajul	Numărul de mandate
Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	706732 -53819 (7,08%)	44,69% -4,79	48 -12
Partidul Popular Creștin Democrat	30236 -16418 (35,19%)	1,91% -1,13	0 ±0
Alianța "Moldova Noastră"	116194 -33961 (22,62%)	7,35% -2,42	7 -4
Partidul Liberal	232108 +30229 (14,97%)	14,68% +1,55	15 ±0
Partidul Liberal Democrat din Moldova	262028 +70915 (37,11%)	16,57% +4,14	18 +3
Partidul Democrat din Moldova	198268 +152,570 (333,87%)	12,54% +9,57	13 +13
Partidul Social Democrat	29434 -27432 (48,24%)	1,86% -1,84	0 ±
Partidul Ecologist "Alianța Verde" din Moldova	6517	0,41%	0

Secțiunea 3. PARTIDELE POLITICE

Conform Constituției, cetățenii Republicii Moldova se pot asocia liber în partide și în alte organizații social-politice, entitățile respective contribuind la definirea și exprimarea voinței politice a cetățenilor, iar statul este obligat să asigure respectarea drepturilor și intereselor legitime ale partidelor⁴. Legea nr.294-XVI din 21.12.2007 privind partidele politice a fost publicată și a intrat în vigoare la 29 februarie 2008, până în prezent în textul acesteia nu au fost operate modificări sau completări.

3.1. Legea privind partidele politice și implicațiile acesteia pentru electorala 2009

Noua reglementare organică despre constituirea și funcționarea partidelor politice în Republica Moldova are menirea de a constitui un pas important pentru perfecționarea practicilor și procedurilor democratice. Deși conține elemente novatorii, apreciate pozitiv pe plan intern și extern, reglementările în vigoare despre partidele politice nu sînt lipsite de lacune, au fost promovate în parlament fără dezbateri publice adecvate și fără a lua în considerație o serie de recomandări și propuneri ale instituțiilor internaționale și ale organizațiilor societății civile⁵.

Întru executarea prevederilor Legii privind partidele politice, Guvernul a adoptat Hotărîrea nr.345/30.04.2009 cu privire la Registrul de stat al organizațiilor necomerciale, iar Ministerul Justiției (MJ) a aprobat Regulamentul cu privire la raportul financiar al partidului politic⁶. Conform dispozițiilor art.34 al Legii nr.294-XVI/21.12.2007, pînă la 1 octombrie 2008 toate partidele trebuiau să aducă în concordanță cu noua lege documentele care stau la baza constituirii și funcționării lor, precum și întreaga lor activitate. Aplicarea acestor reglementări a creat situații de conflict și a prejudiciat activitatea unor formațiuni politice, care s-au adresat în instanțele de judecată, pentru a obliga Ministerul Justiției să înregistreze modificările statutare efectuate⁷, să aprobe înregistrarea formațiunilor noi⁸, să înregistreze alegerea unor noi conducători⁹ etc. Conform informației difuzate la începutul anului 2009, aplicarea prevederilor sus-numite ale Legii privind partidele politice în anul 2008 s-a manifestat prin¹⁰:

a) înregistrarea modificărilor la statutele a 12 formațiuni politice: Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (Decizia nr.22 din 4 aprilie 2008); Partidul Social Democrat (Decizia nr.27 din 21 aprilie 2008); Partidul Național Liberal (Decizia nr.44 din 7 iulie 2008); Partidul Democrat din Moldova (Decizia nr.49 din 15 iulie 2008); Partidul Politic „Alianța Moldova Noastră” (Decizia nr.55 din 28 iulie 2008); Partidul Liberal (Decizia nr.71 din 3 noiembrie 2008); Mișcarea Social-Politică „Ravnopravie” (Decizia nr.72 din 3 noiembrie 2008); Partidul Politic „Uniunea Centris-

⁴ Constituția Republicii Moldova, art.41.

⁵ A se vedea expertizele, studiile și opiniile asupra proiectului legii privind partidele politice efectuate de CoE (www.venice.coe.int), OSCE (www.legislationline.org/documents/id/1953), organizații locale (Transparency International Moldova (<http://transparency.md>), CAPC (www.capc.md) s.a.).

⁶ Ordinul MJ nr.559 din 30.12.2008.

⁷ Cazul Partidului „Mișcarea Acțiunea Europeană”, înregistrat numai după contestare în judecată.

⁸ Refuzul sau problemele apărute la depunerea actelor de înregistrare sau modificare/inregistrare a statutelor partidelor: „Mișcarea „Acțiunea Populară”, PLDM, „Mișcarea Acțiunea Europeană”, Mișcarea social-politică „Ravnopravie”, Partidul Popular Republican.

⁹ Cazul alegerii noului președinte al Partidului Uniunea Centristă din Moldova și refuzurile înregistrării acestuia de către MJ.

¹⁰ Informația Ministerului Justiției, publicată în Monitorul Oficial nr.10-11/28 din 23.01.2009.

tă din Moldova” (Decizia nr.77 din 18 noiembrie 2008); Partidul Liberal Democrat din Moldova (Decizia nr.80 din 21 noiembrie 2008); Partidul Socialiștilor din Moldova „Patria-Rodina” (Decizia nr.81 din 2 decembrie 2008); Partidul Ecologist „Alianța Verde” din Moldova (Decizia nr.85 din 16 decembrie 2008); Partidul Agrar din Moldova (Decizia nr.93 din 26 decembrie 2008).

- b) radierea din Registrul partidelor politice a 2 formațiuni: Partidul Democrației Sociale din Moldova (Decizia nr.27 din 21 aprilie 2008); Partidul Social-Liberal (Decizia nr.49 din 15 iulie 2008).
- c) înregistrarea statutului partidului politic Partidul Liberal Democrat din Moldova (Decizia nr.16 din 25 ianuarie 2008).

Pentru a evita acuzații de abuz, deoarece deficiențele apărute la aplicare erau generate de imperfecțiunea legislației și diferențele de interpretare a acestora de către subiecții vizati, în ajunul și în timpul campaniei electorale 2009, Ministerul Justiției nu a mai demonstrat insistență birocratică și nu a procedat la verificarea corespunderii la noua lege a „întregii activități” a partidelor. Astfel, lista partidelor înregistrate oficial în ajunul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 și alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 număra aceleași 28 de entități¹¹. Anumite dispoziții ale Legii privind partidele politice au generat totuși acțiuni pe care unele partide le-au întreprins pentru a preveni eventualele consecințe juridice nedorite, acestea implicându-se în campania electorală pentru a evita aplicarea dispozițiilor legale despre dizolvare pentru neparticipare consecutivă în alegeri¹².

Concomitent cu manifestarea unei anumite toleranțe, binevenite, față de aplicarea prevederilor contradictorii, autoritățile abilitate nu au procedat consecvent la aplicarea altor dispoziții importante ale Legii privind partidele politice. Astfel, nu au fost puse în aplicare adecvată prevederile despre publicitatea informației din Registrul partidelor¹³, finanțarea din bugetul de stat a partidelor politice¹⁴ și publicarea rapoartelor financiare ale partidelor¹⁵, elaborarea propunerilor privind procedura detaliată de declarare a partidelor politice ca fiind neconstituționale¹⁶.

3.2. Situația preelectorală a partidelor politice

În ajunul perioadei electorale activitatea partidelor politice s-a înviorat, au avut loc ședințe ale organelor de conducere, s-au luat măsuri pentru fortificarea organizațiilor primare, a fost reanimată

¹¹ Spre exemplu, în campania electorală pentru alegerile locale din 2007, lista respectivă număra 27 de entități (29 entități pentru alegerile noi fixate în noiembrie 2007).

¹² Relevante în acest sens sînt demersurile PNL către CEC și MJ referitor la aplicarea art.22 din Legea nr.294-XVI/21.12.2007, evitarea prezentării unor răspunsuri clare la acestea (www.pnl.md, www.pavlicenco.md).

¹³ Conform art.11 alin.(3) al Legii, informația din Registrul partidelor politice este de interes public, iar conform Regulamentului cu privire la Registrul de stat al organizațiilor necomerciale (HG nr. 345 din 30.04.2009) informația din Registru „este de interes public și poate fi accesată prin intermediul rețelei Internet”, ceea ce considerăm că presupune existența unei variante on-line a Registrului.

¹⁴ Art.28 al Legii urma să fie aplicat de la 1 iulie 2009 pentru alegerile în Parlament, prin Legea bugetului de stat pentru anul 2009 au fost aprobate 7,8 milioane lei pentru subvenționarea partidelor politice, însă aceste surse nu au fost acordate.

¹⁵ Conform pct.13 al Regulamentului cu privire la raportul financiar al partidului politic (Ordinul MJ nr. 559 din 30.12.2008), în termen de 10 zile din data depunerii (31 martie), rapoartele financiare trebuie să fie publicate pe pagina web a Ministerului Justiției.

¹⁶ Conform art.34 al Legii, Guvernul era obligat să prezinte Parlamentului propunerile respective, în termen de 3 luni.

presa de partid, s-au actualizat informațiile on-line (Internet). Partidele mai active au desfășurat diverse acțiuni menite să suscite atenția opiniei publice, au difuzat declarații și opinii vizînd probleme de interes social, politic, economic, cultural, de politică internă și externă. Asupra mai multor lideri ai partidelor politice cu pondere au fost exercitate presiuni, prin intentarea dosarelor penale sau amenințarea cu deschiderea lor¹⁷. Aparițiile mass-media ale partidelor politice au fost fragmentare, radiodifuzorul public național manifestînd atitudine pasivă față de reflectarea vieții politice preelectorale, monitorizările efectuate apreciază că la IPNA Compania „Teleradio-Moldova” s-a acordat preferință partidului de guvernămînt, iar mass-media afiliată unor formațiuni politice a acordat preferință acestora, în detrimentul reflectării obiective a vieții partinice și politice¹⁸.

Modificările efectuate anterior în Codul electoral¹⁹, care au exclus posibilitatea formării blocurilor electorale și au majorat pragul electoral, au determinat și anumit comportament al partidelor politice. Inițial, s-au încercat negocieri de fuzionare între formațiuni cu programe și platforme apropiate, însă toate acestea au eșuat. Pentru a concentra eforturile și resursele, câteva formațiuni au decis să participe în alegeri pe așa-zise „liste comune” – în lista înregistrată de o anumită formațiune figurînd lideri și reprezentanți ai altor partide, dar care și-au suspendat apartenența politică²⁰. Trei formațiuni politice au recurs la formarea „listelor comune”: Mișcarea „Acțiunea Europeană” (MAE), împreună cu alte două partide – Partidul Național Liberal (PNL) și Partidul Național Român (PNR); Uniunea Centristă din Moldova (UCM), împreună cu Partidul Umanist din Moldova (PUM), Partidul Popular Republican (PPR), Mișcarea „Ravnopravie” (MR) și Partidul Legii și Dreptății (PLD); chiar partidul care a susținut interdicția blocurilor, PCRM, a apelat la formula de eludare a legii, împreună cu Partidul Agrar din Moldova (PAM) și cu Partidul Socialiștilor din Moldova „Patria-Rodina” (PSMPR).

Pentru participare la scrutinul din 5 aprilie 2009 au fost înregistrate inițial 15 partide politice, iar mai tîrziu 3 dintre acestea s-au retras din campanie, declarîndu-și sprijinul pentru alți concurenți²¹. Pentru alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 s-au înregistrat inițial 10 partide, iar mai tîrziu 2 dintre acestea s-au retras din campanie, declarîndu-și sprijinul pentru alți concurenți²².

În alegerile din 5 aprilie 2009 au fost atestate cazuri de atac reciproc între partidele de opoziție, însă în alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 comportamentul electoral al partidelor din opoziția parlamentară s-a caracterizat prin neagresiune, urmărind scopul viitoarei coaliții.

¹⁷ Acuzații de implicare în tentativă de asasinat aduse în adresa liderilor AMN, intentarea dosarelor penale liderului PLDM, hărțuirea judiciară a Primarului General, vicepreședinte al PL ș.a. De notat că toate dosarele intentate anterior unor lideri politici sau cu tentă politică au eșuat în instanțele de judecată, Guvernul RM fiind obligat și la plata unor despăgubiri de către CEDO.

¹⁸ A se vedea Raportul de monitorizare a prezenței actorilor politici în programele posturilor de televiziune în perioada preelectorală a alegerilor parlamentare 2009 (perioada: 1 ianuarie – 3 februarie 2009), APEL, în cadrul Coaliției 2009.

¹⁹ Modificări operate prin Legea nr. 76-XVI din 10.04.2008.

²⁰ Suspendarea a fost și ea o măsură formală, impusă de faptul că dispozițiile modificate ale Codului electoral au interzis partidelor să desemneze în calitate de candidați persoane cu apartenență la o altă formațiune politică. „Șiretlicul” sistării calității de membri ai partidelor pentru liderii formațiunilor care au acceptat „listele comune” sub egida altor partide nu contribuie însă la fortificarea sistemului de partide și se manifestă ca o defavoare pentru cultura politică din Republica Moldova.

²¹ Informație despre concurenții din 5 aprilie: www.e-mocracy.md/elections/parliamentary/2009/opponents/.

²² ibidem

Secțiunea 4. MASS-MEDIA

Încrederea generală în mass-media oscilează în Republica Moldova la circa 52-55%, aceasta rămânând relativ constantă pe parcursul ultimilor cinci ani²³. Mass-media are un impact considerabil asupra opiniei publice în perioada electorală și dacă procesul electoral nu este reflectat în mod echilibrat și imparțial, cetățenii sînt lipsiți de posibilitatea unui vot conștient, informat, iar alegerile nu pot fi considerate pe deplin libere și corecte. Legislația Republicii Moldova, în mare măsură, respectă standardele internaționale în domeniul reglementării și funcționării mass-media, fiind în concordanță cu o serie de recomandări la acest capitol. În același timp, situația generală a mass-media publică și privată nu corespunde tuturor criteriilor pentru asigurarea deplină a drepturilor și libertăților de exprimare, îngrijorări constante la acest capitol fiind exprimate atât pe plan intern, cît și extern.

În campania electorală 2009, pe lângă legile de bază în domeniul mass-media (Legea presei și Codul audiovizualului) au fost aplicate prevederile corespunzătoare ale Codului electoral și regulamentele privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare²⁴.

4.1. Mass-media publică

Și în electorala 2009 s-a atestat un comportament neadecvat al mass-media publice, precum și pasivitatea sau reacția inefficientă a autorităților investite cu atribuții în domeniu. Rapoartele generale ale unor misiuni internaționale, cît și rapoartele de monitorizare specializată ale organizațiilor societății civile au conținut constatări referitoare la:

- necesitatea continuă a transformării „Teleradio-Moldova” într-un serviciu public cu adevărat independent; necesitatea consolidării independenței radiodifuzorului public și a Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA); în cadrul programelor de știri radiodifuzorii publici au dedicat o porțiune însemnată reflectării mai degrabă a activităților demnitarilor, decît a concurenților electorali²⁵;
- eșuarea reflectării imparțiale și echilibrate a alegerilor, nereușita CCA să supravegheze în modul convenit și să aplice cerințele legale cu privire la reflectarea imparțială în mass-media²⁶;
- volumul sporit de emisie acordat reprezentanților Guvernului, Parlamentului și Președinției în cadrul emisiunilor informative ale unor posturi de televiziune, printre care și „Moldova 1”, interpretarea unor declarații ale acestora de către prezentatorii de știri au favorizat partidul de guvernămînt în defavoarea altor concurenți electorali²⁷;

²³ Conform datelor sondajului sociologic periodic Barometrul Opiniei Publice, www.ipp.md.

²⁴ Hotărârile CEC nr. 2043 din 02.02.2009 și nr.2641 din 23.06.2009.

²⁵ Raportul final al Misiunii de Observare a Alegerilor OSCE/BIDDO, alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, publicat la 16.06.2009, <http://www.osce.org/odihr-elections/>.

²⁶ Raportul Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor, Alegeri Parlamentare Anticipate, Republica Moldova – 29 iulie 2009, prezentat la 30 iulie 2009, <http://www.osce.org/odihr-elections/>.

²⁷ Decizia CCA nr.28 din 24.03.2009 cu privire la reflectarea în instituțiile audiovizuale a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare.

- prezentarea distorsionată a informațiilor de către agenții publice ale mass-media²⁸;
- atestarea cazurilor cînd mass-media publice nu au informat obiectiv și echidistant, mijloacele de informare în masă finanțate parțial sau total din bugetul public au promovat partidul de guvernămînt²⁹;
- înregistrarea cazurilor cînd radiodifuzorii publici nu au servit totalmente interesului public, au lustruit imaginea guvernării și au denigrat contracandidații³⁰;
- observarea tendinței abordării selective din partea radiodifuzorului public „Moldova 1” a principiului utilizării a două și mai multe surse în știrile cu caracter conflictual³¹ etc.

4.2. Mass-media privată

Presiunile politice și economice au persistat, finanțarea mass-mediei rămîne precară, ceea ce influențează puternic independența instituțională și politica editorială. Astfel, și exponenții mass-media privată au avut comportamente electorale apreciate ca abuzive, de încălcare a legislației electorale și a standardelor internaționale în domeniu:

- au fost remarcați cîțiva radiodifuzori cu acoperire cvasinațională sau largă, care au favorizat autoritățile de stat și/sau anumiți concurenți electorali, prezentînd în lumină negativă alți concurenți electorali³²;
- unele mijloace de informare în masă au prezentat evenimentele din campanie selectiv, în funcție de convingerile politice ale editorilor, ceea ce demonstrează grave probleme deontologice și partizanat politic³³;
- au fost sesizate cazuri de hărțuire a mass-media neafiliată politic³⁴;

²⁸ Spre exemplu, Agenția „Moldpres” a reflectat distorsionat raportul prezentat în cadrul ședinței Adunării Parlamentare a OSCE cu privire la alegerile parlamentare desfășurate la 5 aprilie, menționînd că „exprimarea voinței alegătorilor a fost recunoscută democratică, transparentă și care corespunde tuturor standardelor internaționale” și că raportul prezentat de reprezentantul OSCE, Petros Efthimiou, ar fi conținut aprecieri, precum că „Alegerile au corespuns tuturor criteriilor și au fost bine organizate”. Ulterior s-a stabilit că informația a fost distorsionată.

²⁹ Raport general, 5 februarie - 3 aprilie 2009, CIJ/API, Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare 2009, http://www.alegeliber.md/files/rapoarte/raport_general_cij_api_rom.pdf.

³⁰ Raport de monitorizare a implementării Codului audiovizualului, perioada 4 februarie - 5 aprilie 2009, APEL, http://www.apel.md/public/upload/md_RAPORT_FINAL_Monitor_FSM_ROM.pdf.

³¹ Raport final de monitorizare, perioada 17 iunie – 29 iulie 2009, APEL, http://www.apel.md/public/upload/md_13_Raport_Monitor_FINAL_rom.pdf.

³² Raportul final al Misiunii de Observare a Alegerilor OSCE/BIDDO, alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, publicat la 16.06.2009, <http://www.osce.org/odihr-elections/>, referitor la posturile „NIT”, „N4” și „EUTV”.

³³ Raport general, Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare 2009, 5 februarie-3 aprilie 2009, CIJ/API, http://www.alegeliber.md/files/rapoarte/raport_general_cij_api_rom.pdf. Decizia CCA nr.28 din 24.03.2009 cu privire la reflectarea în instituțiile audiovizuale a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare, privind posturile NIT, Pro TV, Eu TV, TV 7 și N4.

³⁴ La 25 februarie 2009 postul de televiziune „Albasat TV” din Nisporeni a fost supus unui control al poliției, care a refuzat să prezinte un mandat de percheziție sau control, fără explicarea temeiurilor. Ulterior, descinderile poliției la acest post s-au repetat. Și postul PRO TV Chișinău a fost supus unor intimidări prin decizii administrative contestabile, dar a căror aplicare a fost însă suspendată subit pe perioada campaniei electorale, fiind ulterior reluate.

- fără explicații plauzibile, unele mass-media cu acoperire majoră și pondere la public au refuzat organizarea dezbaterilor electorale și implicarea în electorală, existând presupuneri că și aceste decizii au făcut parte din strategiile electorale ale partidului de guvernământ;
- ca și anterior, mass-media privată a fost relativ reticentă la promovarea programelor de informare civică electorală.

Secțiunea 5. SOCIETATEA CIVILĂ

5.1. Coaliția pentru Alegeri Libere și Corecte

Studiul sociologic „Dezvoltarea organizațiilor nonguvernamentale din Republica Moldova” relevă de o manieră complexă gradul de dezvoltare și potențialul organizațiilor nonguvernamentale³⁵. Conform estimărilor, din cele peste 6500 de ONG-uri înregistrate de Ministerul Justiției, doar a cincea parte sînt relativ active. Cu toate acestea, rolul ONG-urilor în monitorizarea procesului electoral din Republica Moldova este unul relevant. În perioada 1994-2001, organizații ale societății civile precum Pro-Democrația, Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LADOM) au fost implicate în activități de educație civică și electorală, precum și în monitorizarea procesului electoral, în cadrul unor proiecte desfășurate sub auspiciile Fundației Internaționale pentru Sisteme Electorale (IFES). Programe similare au fost desfășurate de către Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului.

În perioada menționată, procesul electoral din Republica Moldova era, în linii mari, apreciat pozitiv de misiunile de observare a alegerilor desfășurate sub auspiciile OSCE și Congresului Puterilor Locale și Regionale al Consiliului Europei. Raportul final al misiunii OSCE privind desfășurarea alegerilor locale din 2003 a constatat „deficiențe notabile” și „o tendință regresivă” în procesul electoral; prezentarea de informații distorsionate de către mass-media de stat, care a fost extrem de părtinitoare; arestarea unor candidați din opoziție și amenințarea altora cu arest; utilizarea resurselor publice în scopurile campaniei electorale etc. În acest context un grup de ONG-uri, cu suportul Fundației Eurasia, au anunțat în primăvara anului 2004 constituirea Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte, „Coaliția 2005”, în vederea monitorizării alegerilor parlamentare preconizate pentru primăvara anului 2005. Grupul de inițiativă constituit din 12 ONG-uri a elaborat Carta, Regulamentul și Strategia „Coaliției-2005” pe care le-a făcut publice la 4 iulie 2005 în cadrul unei conferințe cu participarea tuturor organizațiilor și instituțiilor interesate. În conformitate cu actele de constituire la „Coaliția-2005” au aderat peste 300 de ONG-uri care au semnat Carta și au consimțit să respecte prevederile documentelor coaliției. Activitatea „Coaliției-2005” a întâmpinat dificultăți în relațiile cu autoritățile publice, care au amenințat-o. Calitatea relațiilor dintre autoritățile publice și „Coaliția-2005”, alături de aprecierile procesului electoral, s-a regăsit în rezoluțiile Parlamentului European și ale Congresului SUA. Singura instituție publică din Republica Moldova cu care „Coaliția-2005” a reușit să stabilească relații normale de cooperare a fost Comisia Electorală Centrală (CEC). În general, experiența legată de activitatea „Coaliției-2005” a fost apreciată pozitiv, lucru confirmat de un studiu special, efectuat sub auspiciile Fundației Eurasia. În baza recomandărilor studiului invocat, grupul de inițiativă al Coaliției a revăzut concepția activității acesteia.

³⁵ Studiul a fost efectuat în 2006 de CBS „AXA”, împreună cu Centrul CONTACT, sub auspiciile UNDP și Fundației SOROS-Moldova, http://www.undp.md/publications/doc/Studiu_DSC.pdf.

Implementarea cu succes a proiectelor Coaliției a fost posibilă grație suportului venit din partea Fundației Eurasia, a Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), a Agenției Suedeze pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (Sida/Asdi), a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), a National Endowment for Democracy (SUA), a Ambasadei Britanice la Chișinău, a Ambasadei Statelor Unite în Moldova, a Ambasadei Regatului Țărilor de Jos cu sediu la Kiev, precum și a altor donatori și organizații internaționale. În vederea monitorizării alegerilor parlamentare din anul 2009 a fost reconstituită „Coaliția-2009”.

Educația civică este promovată preponderent prin sistemul educațional datorită eforturilor organizațiilor societății civile. Începînd cu 2005, organizații din cadrul Coaliției pentru Alegeri Libere și Corecte realizează programe din domeniul educației civice: democratizarea societății, rolul și responsabilitățile cetățenilor, guvernului, grupurilor de interes, mass-media, sectorului privat și neguvernamental, importanța competițiilor electorale periodice etc. Scopul programelor de educație civică este să încurajeze participarea cetățenilor la toate aspectele vieții publice, să motiveze alegătorii să participe la votare, mai ales tinerii, cetățenii aflați la munci peste hotarele țării, șomerii, alte grupuri defavorizate.

Ca urmare a monitorizării procesului electoral în conformitate cu criteriile de integritate, Coaliția-2009 a ajuns la concluzia că atât alegerile parlamentare din 5 aprilie, cât și cele anticipate din 29 iulie 2009 nu au fost corecte. Concluzia s-a bazat pe faptul că formațiunea de guvernământ a făcut abuz de resurse administrative pentru a se promova pe sine și pentru a hărțui formațiunile de opoziție. În același timp, luînd în considerare, în special, situația alegătorilor din Transnistria, a celor de peste hotare, dar și situația studenților, alegerile nu au întrunit în totalitate criteriile pentru a fi estimate drept libere și corecte. Prin contrast, o uniune de ONG-uri intitulată Coaliția „Controlul civic — Alegeri 2009” a estimat că alegerile parlamentare, atât la 5 aprilie, cât și la 29 iulie, au fost libere și corecte.

5.2. Programe și proiecte desfășurate de Coaliția-2009

Obiectivul principal al programului Coaliției-2009 a fost contribuția la formarea și consolidarea spiritului civic al cetățenilor, prin motivarea lor de a participa activ la viața publică și informarea corectă asupra procesului electoral. Programul a urmărit promovarea participării cetățenilor la procesele politice, educarea și mobilizarea alegătorilor pentru participare la alegeri. Coaliția a promovat valorile democratice și participative prin acțiuni de educație civică și electorală, prin familiarizarea cu procedurile de vot și determinarea cetățenilor să facă o alegere conștientă. Pentru aceasta au fost utilizate diverse mijloace: dezbateri publice, spoturi motivaționale (dezbateri radio și TV, postere „de angajament”), informarea grupurilor țintă de potențiali alegători prin mijloace accesibile, adecvate și penetrabile (bus campaign, acțiuni comunitare cu caracter educațional, concerte în aer liber, pagina web a Coaliției-2009 ș.a.). S-a recurs la construirea de mesaje sociale și producerea spoturilor sociale, editarea materialelor educaționale, difuzarea suplimentelor la ziarele locale și regionale destinate tematicii electorale și educației civice³⁶.

a) Monitorizarea și observarea procesului electoral

Scopul programului a fost de a promova alegeri libere și corecte prin monitorizarea de către societatea civilă a alegerilor parlamentare din 2009. Organizații membre ale Coaliției-2009 au supravegheat corectitudinea procesului electoral prin prisma instruirii și mobilizării observatorilor pe termen

³⁶ A se vedea www.alegeliber.md.

lung și scurt, a numărării în paralel a voturilor și organizarea sondajelor exit-poll. În acest mod s-a urmărit reducerea probabilității încălcărilor cu caracter administrativ, scopul final fiind asigurarea faptului că rezultatele alegerilor reflectă corect intenția alegătorului. Însăși prezența la secțiile de votare a observatorilor din partea societății civile a disciplinat organele electorale și a servit drept imbold pentru exercitarea conștiințioasă a funcțiilor de administrare a alegerilor. Observatorii au contribuit la preîntâmpinarea mai multor forme de încălcări ale legislației electorale și au subliniat importanța organizării unor alegeri libere și corecte.

b) Monitorizarea mass-media și reflectarea alegerilor

Scopul acestui program a constat în a contribui la crearea condițiilor pentru asigurarea unui proces electoral liber, corect, transparent și democratic, prin monitorizarea modului în care a fost reflectată campania electorală de către principalele posturi de televiziune și radio, presa scrisă și electronică din Republica Moldova; prin contribuția adusă atât la determinarea instituțiilor mass-media să respecte principiile și standardele internaționale de reflectare a campaniei electorale, cât și la formarea deprinderilor profesionale ale acestora de a prezenta actori politici și electorali în mod echidistant, imparțial și echilibrat. Coaliția-2009 și-a propus să monitorizeze atât comportamentul în timpul campaniei electorale al mass-media naționale și locale, cât și abuzurile împotriva acestor instituții. Monitorizarea a cuprins date despre acțiunile Comisiei Electorale Centrale (CEC) și ale Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA) în raport cu instituțiile mass-media. Rezultatele monitorizării au fost puse operativ la dispoziția publicului, mass-media locale și internaționale, candidaților electorali, observatorilor naționali și internaționali, comunității diplomatice.

c) Acordarea asistenței juridice

Programul menționat a urmărit acordarea serviciilor de consultanță și asistență juridică gratuită ONG-ilor, instituțiilor mass-media și cetățenilor în exercitarea drepturilor sale electorale. În scopul prevenirii încălcărilor legislației electorale din partea actorilor electorali neangajați politic și în vederea consolidării suportului juridic acordate acestora, Coaliția a organizat: consultarea juridică a mass-media, ONG-ilor și cetățenilor privind problemele legislației electorale; instruirea juriștilor care conlucrează cu mass-media; reprezentarea intereselor mass-media și ale cetățenilor în instanțele judecătorești în cazul imposibilității soluționării situațiilor de conflict în etapa prejudicială; medierea situațiilor de conflict în perioada preelectorală și în ziua alegerilor; informarea opiniei publice în materie de abuz și intimidare electorală etc.

d) ONG-urile au desfășurat un șir de proiecte noi

Asociația pentru Promovarea Clinicilor Juridice din Moldova (APCJM) a desfășurat un program menit să testeze calitatea și acuratețea listelor de alegători la alegerile anticipate din 29 iulie. Programul a fost lansat în parteneriat cu Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova. Proiectul a fost lansat întrucât calitatea listelor electorale la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 a generat contestații în organele electorale și cele judecătorești. APCJM a recrutat și instruit 237 de observatori care au evaluat listele electorale în 200 de secții de votare, considerate problematice la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. În aceeași ordine de idei, Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova (IDOM) a monitorizat în perioada 27 iunie – 16 iulie 2009 întocmirea și verificarea listelor electorale în 33 de localități din R. Moldova. Concluziile IDOM³⁷ au fost că doar în 3 localități din cele monitorizate nu au fost utilizate listele cu alegători de la 5 aprilie. În 30 de localități au fost

³⁷ <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/report-idom-elections-july-2009-1-ro.pdf>.

utilizate listele din 5 aprilie, formate în baza listelor Ministerului Dezvoltării Informaționale (MDI). În 7 localități a fost utilizată și informația de la oficiul stării civile, iar în 17 cazuri, la sate, au fost folosite și registrele locale de gospodărie. Potrivit datelor IDOM, numărul persoanelor care au atins majoratul, de la 5 aprilie până la 29 iulie, a fost de circa 7800, pe cînd a celor decedați a fost de 3400. Experții au semnalat și faptul că listele de alegători nu au fost afișate, deși trebuiau să fie, pentru ca cetățenii să le poată verifica.

e) Test-votul a ajutat alegătorii din Moldova să decidă pentru ce candidat electoral să voteze

Fundația MRC, cu sprijinul financiar al German Marshall Fund — Black Sea Trust și în colaborare cu Asociația pentru Democrație Participativă “ADEPT”, a lansat, atât pentru alegerile din 5 aprilie, cât și pentru cele din 29 iulie aplicația on-line “Testează-ți Votul!” pe pagina de internet www.testvot.eu. “Testează-ți Votul!” a cuprins un chestionar cu 24 de întrebări. Orice persoană care accesa pagina de internet putea să răspundă la chestionar, precizînd gradul de acord sau dezacord cu cele 24 de afirmații. La final, utilizatorul primea o analiză grafică și textuală detaliată, care indica gradul de apropiere a principalelor partide față de opțiunile alegătorului, din punct de vedere programatic pe probleme economice, politice și sociale. În acest fel, alegătorii au putut să obțină mai ușor informații din programele electorale ale partidelor astfel încît să voteze informat. Proiectul a fost disponibil atât în limba română, cât și în limba rusă.

f) Inițiativa civică pentru un Parlament curat a prezentat “lista neagră” a candidaților

Un șir de ONG-uri au lansat proiectul „Inițiativa civică pentru un Parlament curat”, care și-a pus drept scop să estimeze gradul de integritate a candidaților pentru funcția de deputat în baza informațiilor publice oficiale și a investigațiilor jurnalistice. Atît în cazul alegerilor din 5 aprilie, cât și în cazul celor din 29 iulie, s-a constatat că aproximativ 40 de candidați la funcția de deputat nu corespondeau criteriilor de integritate elaborate de realizatorii proiectului (au fost implicați în cazuri de corupție, traseism politic, sînt vinovați de condamnarea Moldovei la CEDO etc.). “Lista neagră” a candidaților la funcția de deputat a fost prezentată de “Inițiativa civică pentru un Parlament curat” în cadrul unor conferințe de presă, a fost publicată în buclete, cu un tiraj de 200 mii exemplare, distribuite alegătorilor prin toată țara. Lista a fost disponibilă și pe pagina web www.moldovacurata.md.

5.3. Alte uniuni de ONG-uri implicate în monitorizarea alegerilor parlamentare în 2009

În alegerile parlamentare din 2009 Coaliției-2009 i-au făcut „concurrentă” și alte uniuni de ONG-uri, care s-au intitulat „coaliții”. Astfel, s-a declarat că 15 ONG-uri s-au unit pentru crearea asociației “Controlul civic — Alegeri 2009”, în calitate de alternativă “Coaliției-2009”. Reprezentantul Coaliției “Controlul civic — Alegeri 2009” a declarat că nu are încredere în rapoartele realizate de “Coaliția 2009”, deoarece “în componența „Coaliției — 2005”, căreia i-a succedat “Coaliția-2009”, au figurat membri ai unor partide politice. Asociația “Controlul civic — Alegeri 2009” s-a angajat să contribuie la ridicarea activismului civic, controlului respectării și prevenirii încălcării drepturilor alegătorilor. În perioada electorală, coaliția de alternativă și-a propus să monitorizeze conținutul emisiunilor difuzate de TV naționale, presa scrisă și radio. Liderul coaliției de alternativă, Alexandr Barbov, a declarat că pentru a păstra imparțialitatea și echidistanța, Coaliția “Controlul civic — Alegeri 2009” va exista din contribuțiile financiare provenite de la organizațiile neguvernamentale fondatoare. De asemenea, liderul coaliției “Controlul civic — Alegeri 2009” a declarat că drept motiv pentru lansarea acesteia au servit “rapoartele deficitare și lacunare” efectuate de “Coaliția — 2009”, în care “nu

s-a atras atenție asupra finanțării partidelor moldovenești din exterior”. În consecință, s-a stabilit că informația difuzată de coaliția “Controlul civic — Alegeri 2009” a fost uneori eronată în proporție de 2/3, dovezi privind finanțarea partidelor politice de opoziție din străinătate nu au fost prezentate vreodată, iar instituțiile internaționale nu au apreciat nici într-un fel activitatea respectivă și nu au studiat-o.

CAPITOLUL II.

PROCESUL ELECTORAL

Secțiunea 6.

FIXAREA DATEI ALEGERILOR

Constituția Republicii Moldova și Codul electoral conțin prevederi clare în privința fixării datei alegerilor parlamentare. Totuși, un șir de probleme se iscă de pe urma sincronizării, începând cu alegerile din 2001, a alegerilor parlamentare și a celor prezidențiale, din cauza concurenței normelor care reglementează fiecare din alegerile menționate. Sincronizarea celor două tipuri de alegeri impune limitări stricte, care nu pot fi trecute cu vederea, dacă se dorește respectarea întocmai a normelor constituționale și a legislației în domeniu. În acest sens, articolul 61, alin.(3) din Constituție, prevede că “alegerile deputaților în Parlament se desfășoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului precedent”. Curtea Constituțională a fost sesizată în 1997 să dea explicații în privința momentului din care începe efectiv mandatul Parlamentului nou ales. Prin Hotărârea nr.31 din 10.11.1997, Curtea Constituțională a stabilit că „mandatul Parlamentului se încheie la expirarea termenului de 4 ani de la data alegerilor”. De exemplu, deoarece Parlamentul de legislatura a XVI-a a fost ales la 6 martie 2005, mandatul lui expira la 7 martie 2009 și componența noului Parlament ar fi trebuit să fie aleasă în cel mult 3 luni de la această dată (în perioada 7 martie – 7 iunie 2009).

Pe de altă parte, art.80, alin.(1) din Constituție, stabilește în mod explicit că „mandatul Președintelui Republicii Moldova durează 4 ani și se exercită de la data depunerii jurământului”. În afară de aceasta, art.2 al Legii nr.1234-XIV din 22.09.2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova prevede că șeful statului este ales “cu cel mult 45 de zile înainte de ziua expirării mandatului Președintelui în exercițiu”. Deoarece Președintele fusese ales la 4 aprilie 2005 și a depus jurământul la 7 aprilie 2005, mandatul lui expira la 8 aprilie 2009, iar noul Președinte urma a fi ales în perioada 22 februarie – 8 aprilie 2009. Cum art.1 alin.(2) al Legii privind procedura de alegere a Președintelui RM stabilește că “Parlamentul de aceeași legislatură alege Președintele Republicii Moldova o singură dată, cu excepția cazului de demisie, de demitere, de imposibilitate definitivă a exercitării atribuțiilor sau de deces”, reiese că, în mod normal, numai componența nouă a Parlamentului, ales în primăvara anului 2009, putea alege următorul Președinte al țării.

Un interes deosebit îl suscită problema vacanței funcției de Președinte. În conformitate cu art. 90, alin.(1) din Constituție, “Vacanța funcției de Președinte al Republicii Moldova intervine în caz de expirare a mandatului, de demisie, de demitere, de imposibilitate definitivă de exercitare a atribuțiilor sau de deces”. Procedura de alegere a Președintelui este lăsată de Constituție pe seama legii

organice, adică pe seama Legii privind procedura de alegere a Președintelui, art.2 al acesteia făcând o delimitare clară între alegerea ordinară a Președintelui, în cazul expirării mandatului acestuia și între celelalte cazuri. Astfel, “În cazul cînd a intervenit vacanța funcției de Președinte al Republicii Moldova în urma demisiei, demiterii, imposibilității definitive de exercitare a atribuțiilor sau decesului, alegerile pentru un nou Președinte al Republicii Moldova se vor organiza în termen de 2 luni de la data cînd a intervenit vacanța funcției”. Faptul că, în cazul expirării mandatului Președintelui, alegerile urmează a fi organizate în mod obligatoriu înainte de producerea acestui eveniment, este confirmat de Hotărîrea Curții Constituționale nr.41 din 14.12.2000: „Curtea relevă că dispozițiile constituționale din art.90 alin.(4) și prevederile din art.2 al Legii privind procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova delimitează condițiile și termenul alegerii Președintelui în cazul expirării mandatului șefului statului în exercițiu de condițiile și termenul alegerii Președintelui în cazul vacanței survenite în urma demisiei, demiterii, imposibilității definitive de exercitare a atribuțiilor sau decesului”.

Examinînd prevederile legilor și hotărîrilor referitoare la alegeri, Curtea Constituțională arată că nu există contradicții între normele menționate, ci doar o concurență a prevederilor acestora. Din acest punct de vedere, Parlamentul urma să numească ziua alegerilor parlamentare, astfel încît să nu fie încălcată nici una din prevederile Constituției sau ale legilor care stabilesc procedurile de alegere a Parlamentului și a șefului statului. În sensul celor enunțate mai sus, Parlamentul urma să fixeze data alegerilor pentru una din zilele de duminică din mijlocul lunii martie 2009, aceasta fiind singura posibilitate care, în principiu, permitea respectarea tuturor prevederilor legate de termene. Pentru realizarea acestei variante, Parlamentul trebuia să adopte o hotărîre privind fixarea datei alegerilor parlamentare cel tîrziu la sfîrșitul lunii decembrie 2008.

În realitate, Parlamentul (controlat de majoritatea PCRM) a adoptat hotărîrea privind numirea datei alegerilor la 2 februarie 2009, stabilind desfășurarea alegerilor parlamentare pentru ziua de 5 aprilie 2009. Merită menționat faptul că la fel ca și în ajunul scrutinului din 2005, Parlamentul a ignorat Hotărîrea Curții Constituționale Nr.20 a din 29.04.99 prin care se declara neconstituțională intrarea în vigoare a hotărîrilor Parlamentului la data adoptării, conform căreia se stabilea: “în conformitate cu art.1 alin. (4) din Legea nr. 173-XIII din 6.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, hotărîrile Parlamentului intră în vigoare: la data publicării în Monitorul Oficial, sau la data indicată în text (adică la data publicării lor sau la o dată ulterioară, prevăzută de legiuitor)... Nepublicarea hotărîrii Parlamentului atrage după sine inexistența ei”.

Alegerile parlamentare anticipate au fost numite de Președintele Republicii pentru 29 iulie 2009, dată care coincide cu adoptarea Constituției din 1994. Deși, probabil, s-a dorit să i se confere o semnificație politică deosebită acestei date, fiind declarată ulterior zi de odihnă, șeful statului nu a luat în considerație la stabilirea datei alegerilor situația alegătorilor din stînga Nistrului și a alegătorilor din străinătate, care nu au avut zi liberă să meargă la votare, la distanțe considerabile. Probabil, o astfel de măsură a fost luată în mod deliberat, ținînd cont de rezultatele votării din 5 aprilie 2009, care a demonstrat că alegătorii din străinătate nu au votat pentru partidul de guvernămînt.

Secțiunea 7. ORGANELE ELECTORALE

Sistemul organelor electorale din Republica Moldova este instituționalizat prin normele Codului electoral și se organizează pe trei nivele: Comisia Electorală Centrală, consiliile electorale de circumscripție și birourile electorale ale secțiilor de votare. În cadrul acestui sistem doar CEC activează pe

bază permanentă, celelalte organe electorale se constituie în perioada electorală. Astfel, consiliile electorale de circumscripție se constituie cu cel tîrziu 50 de zile, iar birourile electorale – cu cel tîrziu 20 de zile înainte de ziua alegerilor. Importanța organelor electorale este marcată de activitatea acestora, care trebuie să asigure organizarea unor alegeri libere și corecte.

Modul de formare și componența organelor electorale a fost obiectul diverselor discuții în societate, iar pe parcursul ultimilor ani, Codul electoral a fost modificat de 7 ori în partea ce ține de modul de formare a organelor electorale și statutul membrilor acestora³⁸.

Acest interes major față de organele electorale vorbește despre sensibilitatea politică a sistemului electoral, pe care rîvnesc să-l controleze partidele politice. Există opinii că structurarea sistemului electoral în dependență de coloratura politică a legislativului conduce la politizarea organelor electorale, subminează imparțialitatea și independența membrilor acestor organe. Politizarea excesivă a membrilor organelor electorale a afectat corectitudinea alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009 și a alegerilor parlamentare anticipate din 29 iulie 2009.

7.1. Comisia Electorală Centrală

Comisia Electorală Centrală CEC, fiind unicul organ electoral ce activează permanent, este constituită din 9 membri cu drept de vot deliberativ, dintre care un membru este desemnat de către Președintele Republicii Moldova, un membru este desemnat de către Guvern și 7 membri numiți de Parlament, inclusiv 5 membri desemnați de către partidele de opoziție, proporțional numărului de mandate deținute în Parlament. Actuala componență a CEC este rezultatul unui consens politic, este confirmată de către Parlament prin Hotărîrea nr.290/2005 și activează din 11 noiembrie 2005 pentru un mandat de 5 ani.

Anterior, modalitatea de numire a componenței CEC avea menirea să asigure reprezentarea proporțională a ramurilor puterii în stat. Parlamentul, Președintele Republicii (Guvernul) și Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) numeau cîte 3 membri ai CEC. Însă după obținerea în alegerile parlamentare din 2001 a unei majorități absolute în Parlament de către o singură formațiune politică și formarea de către aceasta a Guvernului, practic o singură formațiune politică putea controla direct și indirect 2/3 din membrii CEC. Îngrijorările și acuzațiile partidelor de opoziție că ulterioarele alegeri vor putea fi fraudate au determinat majoritatea parlamentară să creeze, în cadrul „consensului politic”, un nou mecanism de formare a CEC, astfel încît majoritatea componenței acesteia să fie propusă de partidele parlamentare de opoziție.

Modul de a interveni în componența CEC, prin schimbarea regulilor de selectare a membrilor acesteia pune mai multe semne de întrebare asupra independenței și imparțialității membrilor Comisiei. Înlăturarea CSM de la procesul de formare a CEC scoate în evidență interesul formațiunilor politice parlamentare de a controla acest important organ electoral. Deși prin ultimele modificări ale Codului electoral se interzice membrilor comisiei să fie membri ai partidelor politice, partinitatea sau afilierea politică a membrilor organelor electorale constituie o problemă ce persistă, iar politizarea activității membrilor CEC poate afecta independența și imparțialitatea lor. Practica ne demonstrează că membrii CEC nu sînt priviți de societatea civilă și partidele politice ca persoane fără culoare politică. Membrii CEC sînt identificați ca reprezentanți ai partidelor care i-au propus spre numire și sînt considerați că reprezintă interesele acestora. Cele menționate sînt confirmate și prin faptul

³⁸ A se vedea Legile nr.76/2008, nr.273/2007, nr.447/2006, etc.

că unele hotărâri controversate ale CEC se adoptă prin votul membrilor CEC care sînt identificați ca persoane ce reprezentau guvernarea, PCRm și PPCD, membrii CEC s-au învinuit reciproc de partizanat politic³⁹ și au formulat în repetate rînduri opinii separate pe marginea unor importante hotărâri ale CEC⁴⁰. De asemenea, comportamentul pîrtinitor al unor membri ai CEC s-a evidențiat în cadrul renumărării voturilor în alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, cînd aceștia s-au solidarizat cu poziția partidelor din opoziție. Tot în acest context se încadrează și lipsa de reacție a CEC la unele încălcări ale concurenților electorali, precum și adoptarea unor hotărâri contradictorii pentru încălcări similare ale legislației electorale, comise de diferiți concurenți electorali.

Activitatea CEC este considerată ca fiind pîrtinitoare și pentru faptul că în perioada electorală CEC nu a întreprins măsuri suficiente pentru a nu admite utilizarea masivă de către autoritățile publice a resurselor administrative în folosul unor concurenți electorali. Activitatea CEC este criticată și în cazul neasigurării adecvate a administrării listelor electorale⁴¹, instruirii ineficiente a membrilor birourilor electorale⁴², neasigurarea dreptului de vot unor categorii de alegători etc.

7.2. Consiliile și birourile electorale

Consiliile electorale de circumscripție se constituie în componența a 7-11 membri cu drept de vot deliberativ, candidaturile a 2 membri ai consiliului electoral de circumscripție de nivelul doi se propun de către judecătoria de circumscripție. Candidaturile celorlalți membri cu drept de vot deliberativ se propun de către partidele reprezentate în Parlament la data constituirii consiliului electoral de circumscripție, proporțional mandatelor deținute. Birourile electorale ale secțiilor de votare se constituie de către consiliile electorale de circumscripție cu cel puțin 20 de zile înainte de ziua alegerilor din 5-11 membri cu drept de vot deliberativ. Candidaturile a 3 membri ai birourilor electorale ale secțiilor de votare se propun de către partidele reprezentate în Parlament, proporțional mandatelor deținute. Membrii biroului electoral al secției de votare nu pot fi consilieri în consiliile locale și membri de partid. În cazul cînd partidele nu prezintă candidaturile sale în componența biroului electoral cel tîrziu cu 7 zile înainte de expirarea termenului de constituire a biroului electoral, numărul necesar de candidaturi este completat de către consiliul local.

Noua modalitate de formare a consiliilor și birourilor electorale a politizat aceste organe electorale și era, de fapt, o expresie a necesității de depășire a neîncrederii formațiunilor de opoziție în capacitatea autorităților de a asigura un proces electoral transparent. Deși membrii acestor organe electorale

³⁹ Pe parcursul perioadelor electorale învinuiri de partizanat politic au fost adresate președintelui și secretarului CEC, membrului CEC Nicolae Gîrbu ș.a.

⁴⁰ Pentru un șir de hotărâri ale CEC mai mulți membri ai CEC (Mihai Bușuleac, Vasile Gafton, Nicolae Gîrbu) au formulat opinii separate, abordînd problemele cu care s-au confruntat în procesul de administrare a alegerilor (listele electorale imperfecte transmise de Ministerul Dezvoltării Informaționale, luarea unor poziții diferite pentru cazuri similare, folosirea resurselor administrative, comportamentul mass-media etc.), de care au considerat că se face responsabilă în mare parte și CEC.

⁴¹ A se vedea Rapoartele Asociației pentru Promovarea Clinicilor Juridice din Moldova (APCJM), privind monitorizarea procesului de întocmire a listelor electorale pentru alegerile anticipate din 29 iulie 2009.

⁴² Potrivit Rapoartelor Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LADOM), datorită slabei pregătiri a membrilor birourilor electorale, la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 au fost comise erori de calcul în 208 procese verbale de totalizare a rezultatelor alegerilor la secțiilor de votare, iar la alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 astfel de erori au fost înregistrate în 436 procese verbale.

nu pot fi membri de partid, formațiunile politice au selectat și au propus în componența organelor electorale persoane loiale, care au favorizat partidele politice ce i-au promovat⁴³.

Favorizarea de către lege a concurenților electorali reprezentați în Parlament contribuie la discriminarea celorlalți concurenți electorali. Egalitatea posibilităților urmează să fie oferită fiecărui concurent electoral, pentru a se asigura organizarea unor alegeri libere și corecte. Membrii consiliilor și birourilor electorale pot fi revocați de organul și concurentul electoral care i-a înaintat/desemnat în componența organului electoral și o astfel de formulă pune în pericol independența membrului organului electoral respectiv⁴⁴. Legea nu precizează care pot fi motivele de revocare, iar argumentarea este lăsată la discreția partidelor care i-au desemnat.

Din experiența ultimelor două perioade electorale, prestațiile birourilor electorale au fost apreciate ca fiind cele mai necalitative, ele fiind cea mai slabă verigă a sistemului electoral. Administrarea alegerilor de către birourile electorale a scos în evidență mai multe categorii de probleme, printre care:

- termenele de constituire a birourilor electorale;
- modul de selectare și promovare a membrilor birourilor electorale;
- instruirea inadecvată a membrilor birourilor electorale;
- pîrtinirea politică etc.

Constituirea tardivă a birourilor electorale a generat mai multe probleme în administrarea alegerilor, a condus la încălcarea drepturilor alegătorilor de a avea acces la listele electorale, obținerea consultațiilor ce țin de organizarea alegerilor și îndeplinirea altor operațiuni electorale. Afișarea listelor electorale, accesul alegătorilor la ele, verificarea și corectarea acestora, precum și programul de activitate al birourilor electorale au constituit obiectul indignărilor alegătorilor, iar în unele cazuri și motivul pentru care alegătorii nu și-au exercitat dreptul de vot. Deși Codul electoral stabilește că birourile electorale se constituie cu cel tîrziu 20 de zile înainte de ziua alegerilor, acestea nu au fost constituite mai devreme, fapt ce a generat un șir de probleme organizatorice și a îngrădit dreptul alegătorilor de acces la aceste organe electorale.

Atît timp, cît selectarea și promovarea membrilor birourilor electorale este un mecanism incert, corectitudinea procesului electoral poate fi afectată. Majoritatea membrilor birourilor electorale este selectată și promovată de partidele politice parlamentare, care nu totdeauna au posibilitatea să o facă în fiecare localitate și la fiecare secție de votare, iar cei selectați nu totdeauna sînt și instruiți adecvat. Instruirea din timp a membrilor birourilor electorale este lipsită de previzibilitate, deoarece nu există certitudinea că cei instruiți vor fi promovați la aceste funcții de partidele respective. Potrivit experienței din alegerile parlamentare din 2009, din totalitatea membrilor consiliilor și birourilor electorale instruiți în prealabil de CEC, în organele electorale au activat aproximativ 20%, ceilalți din diverse motive nu au fost promovați, partidele parlamentare preferînd să propună alți candidați la aceste funcții, din rîndurile persoanelor ce nu au fost special instruite.

⁴³ Spre exemplu, potrivit rapoartelor LADOM, prestația birourilor electorale în perioada electorală a alegerilor parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 a înregistrat serioase lacune. Multe birouri electorale și-au început activitatea cu întîrziere și nu au funcționat după un orar bine definit. Listele electorale de asemenea au fost afișate cu întîrziere, certificatele pentru drept de vot nu totdeauna erau disponibile în secțiile de votare, alegătorii fiind nevoiți să facă cîteva drumuri pentru a verifica listele electorale sau a obține certificatul pentru drept de vot. Unii membri ai birourilor electorale se lăsau influențați de reprezentanții concurenților electorali sau de reprezentanții APL, fapt ce făcea ca independența acestora să fie serios amenințată, punîndu-se astfel în pericol corectitudinea realizării procesului electoral în ziua votării.

⁴⁴ Raportul Final al Misiunii OSCE/BIDDO de Observare a Alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009.

Formarea în termeni reduși a birourilor electorale, care implică aproximativ 20 de mii de funcționari electorali, generează problema instruirii adecvate a acestora. CEC, deși a avut suportul mai multor organizații neguvernamentale, a reușit să instruiască doar președinții și secretarii birourilor electorale, ceilalți membri rămânând în afara posibilităților de instruire. Capacitățile profesionale ale membrilor birourilor electorale au fost limitate, prin urmare au fost comise un șir de erori, greșeli și chiar încălcări ale legislației electorale. Activitatea birourilor electorale a fost cea mai criticată, iar observatorii au raportat încălcări multiple ale legislației electorale. Aceste încălcări vizează în principal:

- organizarea lucrului birourilor electorale fără respectarea unui program de lucru;
- afixarea cu întârziere sau neafixarea listelor electorale;
- limitarea drepturilor observatorilor;
- calcularea greșită a rezultatelor de totalizare a alegerilor etc.

O altă problemă sesizată de observatori este comportamentul partinitor al membrilor birourilor electorale. Mulți din membrii birourilor electorale se identifică cu partidele care i-au promovat și nu conștientizează faptul că legea le cere să fie independenți și imparțiali. Pe parcursul perioadei electorale și mai cu seamă în ziua alegerilor au fost înregistrate diverse cazuri de încălcare a legislației electorale de către membrii birourilor electorale⁴⁵:

- agitația în folosul unui concurent electoral;
- arătarea în buletinul de vot pentru care concurent electoral să voteze;
- eliberarea mai multor buletine de vot unei persoane;
- admiterea votării fără aplicarea ștampilei în actul de identitate;
- admiterea votării fără acte de identitate valabile etc.

Secțiunea 8. LISTELE ELECTORALE

8.1. Considerațiuni generale privind listele electorale

Compilarea deplină și corectă a listelor electorale a fost una din problemele abordate în toate perioadele electorale și prin urmare a stat în vizorul diferitor echipe de monitorizare a alegerilor⁴⁶. Sensibilitatea acestei probleme a fost resimțită pe deplin în alegerile parlamentare din 2009 în care, riscurile de manipulare a listelor electorale și de utilizare a votului multiplu au constituit o îngrijorare permanentă⁴⁷. Aceste riscuri au fost alimentate stabil de imperfecțiunea listelor electorale de bază și utilizarea constantă a listelor suplimentare, care conțineau până la 4-7% din alegători⁴⁸, fapt ce contravine Codului de bună conduită în materie electorală⁴⁹.

⁴⁵ A se vedea rapoartele de monitorizare ale LADOM.

⁴⁶ Raportul final al Misiunii OSCE/BIDDO de Observare a alegerilor parlamentare din 6 martie 2005.

⁴⁷ A se vedea Rapoartele de monitorizare a alegerilor din 2009 ale LADOM, APCJM, Promo Lex, IDOM, etc.

⁴⁸ În 2005, în listele suplimentare au fost introduși 7% din alegători, iar în 2007, numărul alegătorilor introduși în listele suplimentare pe țară a fost de 90001 sau - 3,9%.

⁴⁹ Aviz comun nr.455/2007 al Comisiei de la Veneția și Biroului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE (BIDDO) asupra Codului electoral, din 17 decembrie 2007, CDL-AD(2007)040.

Pentru soluționarea problemelor legate de compilarea adecvată a listelor electorale, pe parcursul anilor 2005-2008 au fost operate modificări în Codul electoral⁵⁰, prin care s-au stabilit măsuri de securizare a listelor electorale. Printre acestea se înscriu verificarea și precizarea listelor electorale înainte de alegeri, înscrierea cetățenilor cu drept de vot doar într-o singură listă electorală, aducerea la cunoștința publică a listelor electorale cu cel puțin 20 de zile înaintea zilei votării, corectarea listelor la sesizarea alegătorilor etc.

Cadrul juridic actual instituționalizează două tipuri de liste electorale: cele de bază și listele suplimentare. Pregătirea primară a listelor electorale *de bază* este pusă în seama autorităților administrației publice locale. Potrivit prevederilor art.39 din Codul electoral, în fiecare an, după 1 ianuarie, primăriile precizează listele electorale la domiciliul alegătorilor și, cel târziu la 1 martie, prezintă informația respectivă CEC. Pentru alegeri, listele electorale întocmite prealabil se verifică la domiciliul alegătorului, se perfectează de primărie în două exemplare, se semnează de primarul localității și se aduc la cunoștința publică cel târziu cu 20 de zile înainte de ziua alegerilor (art.40 din Codul electoral). În același termen, primarul transmite un exemplar al listelor electorale biroului electoral al secției de votare, confirmând aceasta prin întocmirea unui act. Alegătorilor li se asigură posibilitatea de a lua cunoștință de listele electorale și de a verifica corectitudinea întocmirii lor. Alegătorii au dreptul să verifice corectitudinea includerii în listele electorale a datelor despre sine sau alți alegători, iar în cazul în care se depistează anumite erori, să ceară biroului electoral corectarea listelor electorale cel târziu cu 5 zile înainte de alegeri. Responsabile de verificarea listelor electorale, de asigurarea integrității acestora, precum și de asigurarea deplinătății și corectitudinii variantei finale a listelor electorale, potrivit prevederilor art.30 lit.a) din Codul electoral, se fac birourile electorale ale secțiilor de votare.

Listele electorale *suplimentare* se întocmesc în condițiile art.53 din Codul electoral. Astfel, alegătorul care în ziua votării nu se regăsește în lista electorală este înscris într-o listă suplimentară la prezentarea documentului ce atestă domicilierea lui în perimetrul secției de votare respective. În aceeași listă suplimentară se înscriu alegătorii care au venit la secția de votare să-și exercite dreptul de vot în baza certificatului pentru drept de vot.

Pentru sporirea securizării procesului electoral, au fost aprobate reglementări privind Registrul electronic al alegătorilor⁵¹, care constituie un sistem informațional unic integrat de evidență a alegătorilor, destinat colectării, stocării, actualizării și analizei informației despre aceștia. În electorala 2009 prevederile legislației electorale despre Registrul electronic, la capitolul liste electorale, nu au fost implementate pe deplin.

8.2. Statistici vizând listele electorale

Comisia Electorală Centrală a anunțat că după finalizarea procesului de întocmire și verificare a listelor electorale de către administrațiile publice locale, către data de 17 martie 2009, s-a constatat că 2 549 804 de cetățeni ai Republicii Moldova au drept de vot și au fost incluși în listele electorale. Conform Codului electoral, listele electorale au fost întocmite de către primării, în două exemplare pentru fiecare secție de votare și urmau să includă toți cetățenii cu drept de vot care domiciliază în raza acestora. Cu toate acestea, problema acurateței compilării listelor electorale a rămas principalul generator de conflicte electorale, care a și servit drept temelie de bază pentru nerecunoașterea de către opoziție a valabilității alegerilor din 5 aprilie 2009.

⁵⁰ Legile nr.176-XVI din 22.07.05 și nr.248-XVI din 21.07.2006.

⁵¹ Legea nr.101-XVI din 15.05.2008 cu privire la Concepția Sistemului informațional automatizat de stat "Alegeri".

Tabelul 3. Statistici privind evoluțiile unor indicatori relevanți pentru asigurarea integrității alegerilor

Anul	Numărul populației	Variația numărului populației	Numărul de alegători înscrși în listele electorale de bază	Numărul de alegători înscrși în listele electorale suplimentare	Numărul de alegători care s-au prezentat la votare	Numărul de buletine de vot declarate nevalabile	Numărul de buletine de vot scoase din secțiile de votare
1994	-	-	2.356.614	152.754	1.716.336	93.116	597
1998	3.649.900	-	2.324.295	106.923	1.681.285	57.483	815
2001	3.635.100	- 14.800	2.256.241	123.250	1.607.095	19.446	392
2005	3.600.400	- 34.700	2.270.668	159.869	1.576.203	18.251	124
2009 ⁵¹	3.567.500 ⁵²	-32.900	2.564.710	100.906	1.555.734	19.433	157
2009 ⁵³	3.567.500	0	2.603.158	105.223	1.591.835	10.240	78

8.3. Pregătirea listelor electorale pentru alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009

Problema compilării corecte a listelor electorale s-a bucurat de atenția CEC chiar de la începutul perioadei electorale, care a declarat că va pregăti o listă electorală model, inclusiv prin pregătirea Registrului electronic al alegătorilor. Acesta din urmă trebuia să fie testat, paralel cu listele electorale, pe suport de hârtie. Cu regret, acest mecanism a eșuat, din lipsă de personal calificat, a resurselor financiare și a unor motive subiective (anularea unor tendere pentru elaborarea soft-ului special ș.a.).

Pregătirea listelor electorale pentru alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 a fost una din problemele controversate. CEC a anunțat că va pregăti listele electorale împreună cu Ministerul Dezvoltării Informaționale și, în mod centralizat, le va remite primăriilor. După pregătirea listelor electronice și remiterea lor pe CD-uri către primării, s-a constatat că aceste liste conțin deficiențe grave și nu pot fi utilizate în scrutinul electoral. Acest fapt a trezit nedumerirea membrilor CEC, a alertat societatea civilă și partidele politice⁵⁵. În consecință, o parte din timpul rezervat pentru pregătirea listelor electorale s-a consumat și primăriile au fost nevoite să exercite un volum mare de lucru în termeni foarte restrânși. Astfel, conc lucrarea autorităților locale cu cele centrale la acest capitol s-a dovedit a fi ineficientă și în final listele electorale au fost pregătite de către primăriile localităților după diferite metode, cu folosirea registrelor populației, în baza listelor electorale vechi sau în baza registrelor locale de gospodărire a localității.

Cum și era de așteptat după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, partidele politice din opoziție au înaintat învinuiri precum că alegerile au fost fraudate prin intermediul listelor electorale, făcându-se posibilă votarea în locul altor persoane, care nici nu au participat la alegeri (persoane

⁵² Datele se referă la alegerile din 5 aprilie 2009.

⁵³ Sursa: Buroul National de Statistică, date privind populația Republicii Moldova către 1 ianuarie 2009.

⁵⁴ Datele se referă la alegerile din 29 iulie 2009.

⁵⁵ Membrii CEC Mihai Bușuleac, Vasile Gafton și Nicolae Gîrbu au formulat rezerve pe marginea procesului verbal de totalizare a rezultatelor alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009, care au pus la îndoială cifrele de totalizare din procesele verbale, unul din motive fiind listele electorale întocmite cu grave încălcări ale legislației electorale. Membrii CEC consideră că Comisia poartă o mare vină pentru proasta administrare a listelor electorale, deoarece aceasta a transmis CD-uri consiliilor raionale și, în baza lor, s-au întocmit listele electorale, iar ulterior s-a dovedit că informația era eronată (conținea persoane decedate de 15-20 de ani în urmă, persoane care nu au locuit și nu locuiau la adresele indicate în aceste liste etc.).

decedate și plecate peste hotare), s-a vehiculat ideea că s-a votat multiplu prin utilizarea mai multor fișe ale buletinelor de identitate ș.a. Pentru stabilirea unui mecanism de control al corectitudinii de exercitare a votului, CEC, la solicitarea partidelor politice și a observatorilor, a permis copierea listelor electorale și verificarea acestora. Însă la solicitarea PCR, instanța de judecată a examinat contestația privind legalitatea Hotărârii CEC prin care a asigurat dreptul de acces la listele electorale a partidelor și observatorilor în perioada postelectorală și a interzis copierea listelor electorale, crezând astfel un precedent restrictiv. Respectiv, din lipsa unui mecanism de control asupra modului de exercitare a dreptului de vot cu utilizarea listelor electorale, verificarea pretinselor fraude invocate de unele partide politice a fost imposibilă. În consecință, neregulile legate de listele electorale au contribuit la formarea comportamentului ulterior al partidelor politice și au contribuit la aprofundarea crizei politice care a condus la alegeri parlamentare anticipate.

8.4. Pregătirea listelor electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009

Având experiența ce ține de pregătirea listelor electorale în alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, CEC a întreprins măsuri pentru a evita repetarea problemelor, solicitând din timp primăriilor să asigure deplinătatea și corectitudinea perfectării listelor electorale, autoritățile locale fiind obligate să prezinte listele electorale către CEC până la 6 iulie 2009. Potrivit hotărârii CEC, procedura de precizare a listelor electorale cuprinde operațiuni de includere a persoanelor care au atins majoratul, a celor noi sosiți, prin schimbarea vizei de reședință, a celor care și-au retras viza de reședință și a celor decedați. Astfel, primăriile urmau să aplice formula „2+ și 2-” pentru a rectifica listele electorale din 5 aprilie 2009.

Pentru facilitarea lucrului asupra listelor electorale, CEC a aprobat modelele listelor electorale de bază și suplimentare, de care urmau să se conducă responsabilii de întocmirea acestora. În același context, pentru securizarea listelor electorale, CEC a introdus pentru alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 un element nou, pozitiv. Prin modificarea Regulamentului de activitate a birourilor electorale, CEC a personalizat responsabilitatea membrilor birourilor electorale pentru administrarea listelor electorale⁵⁶. Astfel, CEC a obligat birourile electorale să împartă listele electorale membrilor biroului electoral, care vor fi responsabili în ziua alegerilor de eliberarea buletinelor de vot pentru fiecare alegător din lista respectivă. Membrul biroului electoral este obligat să semneze în partea dreaptă, sus, fiecare listă electorală de care este responsabil și să indice numărul de buletine eliberate alegătorilor în partea stîngă, jos. Un astfel de mecanism este conceput drept o măsură de securizare a listelor electorale și se înscrie în șirul eforturilor CEC pentru asigurarea organizării unor alegeri libere și corecte.

8.5. Prestația administrației publice locale la pregătirea listelor electorale

Deși CEC a solicitat autorităților APL o responsabilitate sporită la precizarea listelor electorale pentru alegerile din 29 iulie 2009, acestea au fost prezentate cu un șir de nereguli și diverse erori⁵⁷. Listele electorale au fost pregătite în majoritatea cazurilor în baza listelor din 5 aprilie, cu anumite corectări. În multe localități s-a ținut cont de datele direcțiilor de documentare a populației, de datele din registrele locale de gospodărire a localității, precum și datele din listele suplimentare ale alegerilor din 5 aprilie 2009, fapt ce a condus la o sporire ușoară a numărului alegătorilor înscrși în listele electorale⁵⁸.

⁵⁶ Hotărârea CEC nr.2640 din 23.06.2009.

⁵⁷ Hotărârea CEC nr.2555 din 9 iunie 2009.

⁵⁸ Numărul alegătorilor din listele electorale pe țară au crescut de la 2549804 alegători până la 2603158 alegători.

În cadrul verificării listelor electorale prezentate către CEC s-a constatat că unele liste nu conțin toate datele cerute de Codul electoral⁵⁹, cum ar fi: domiciliul, anul nașterii sau seria și numărul actului de identitate. În acest context, CEC a adoptat o hotărâre ce obligă primarii localităților care nu au prezentat listele electorale sau au prezentat liste neconforme cerințelor Codului electoral, să le definitiveze și să le transmită organelor electorale în conformitate cu cerințele legislației electorale. Verificarea listelor electorale la domiciliul alegătorilor, așa cum prevede art.39 din Codul electoral, nu a fost efectuată de către majoritatea autorităților administrației publice locale, drept motiv invocându-se lipsa de resurse financiare și umane. Din păcate, bugetele locale nu prevăd cheltuieli pentru verificarea listelor electorale la domiciliul alegătorului și nici CEC nu a asigurat primăriile cu resurse financiare în acest scop. Astfel, constatăm o carență în organizarea administrării listelor electorale de către administrația publică locală, iar administrația publică centrală a delegat atribuțiile statului către administrația publică locală fără acoperire financiară.

8.6. Prestația birourilor electorale la pregătirea listelor electorale

După ce primesc listele electorale, birourile electorale ale secțiilor de votare le afișează în localul secției de votare pentru a fi verificate de către alegători, observatori și alte persoane interesate în asigurarea integrității și corectitudinii de întocmire a listelor electorale. De asemenea, birourile electorale sînt responsabile de asigurarea deplinătății, corectitudinii și integrității listelor electorale.

Deși prevederile art.39 din Codul electoral obligă birourile electorale să afișeze listele electorale în localurile secțiilor de votare cu cel puțin 20 de zile înainte de ziua alegerilor, acestea, în mai multe secții de votare, au fost afișate cu mari întârzieri sau nu au fost afișate defel. Potrivit rapoartelor de monitorizare a alegerilor⁶⁰, doar în aproximativ 25% din secțiile de votare listele electorale au fost afișate regulamentar. Totuși, în majoritatea secțiilor de votare listele electorale au fost afișate cu întârziere, adică după data de 15,16,17,18 și chiar la data de 23 iulie 2009, în unele cazuri listele electorale au fost afișate doar la insistența observatorilor. Deoarece listele electorale nu au fost afișate în termenii stabiliți, nici accesul cetățenilor și al observatorilor la aceste liste nu a fost asigurat în perioada respectivă. Birourile electorale care au refuzat, din diverse motive, afișarea listelor electorale, au oferit la cerere accesul alegătorilor și al observatorilor la listele electorale în secțiile de votare, sub supravegherea membrilor biroului electoral.

În multe secții de votare listele electorale nu puteau fi verificate de observatori din lipsa de acces la aceste liste, iar membrii birourilor electorale nu erau cooperanți, ba chiar în unele cazuri manifestau o atitudine ostilă față de observatori. Un astfel de comportament a fost alimentat de indicațiile CEC, care la 17 iulie 2009 a difuzat o circulară birourilor electorale, prin care interzicea copierea listelor electorale și scoaterea acestora din secțiile de votare. De asemenea, CEC a precizat că verificarea listelor electorale la domiciliul persoanei poate fi exercitat doar de reprezentanții administrației publice locale și ai birourilor electorale. Celorlalte categorii de persoane, alegători și observatori se lăsa de înțeles că le este interzis acest procedeu.

Drept urmare a celor menționate, în absența unui mecanism clar de verificare a listelor electorale, observatorii s-au confruntat cu un șir de probleme create de birourile electorale prin limitarea accesului la listele electorale și interzicerea copierii acestora. Astfel, organele electorale nu au asigurat transparența și accesul la listele electorale și nici nu au contribuit la sporirea încrederii cetățenilor asupra

⁵⁹ Hotărârea CEC nr.2773 din 8 iulie 2009.

⁶⁰ A se vedea rapoartele APCJM și LADOM.

corectitudinii de întocmire a listelor electorale. Deși atribuțiile de control asupra corectitudinii și deplinătății de întocmire a listelor electorale sînt puse, potrivit prevederilor art. 30 din Codul electoral, în sarcina birourilor electorale, CEC nu s-a grăbit să instituționalizeze un mecanism de control al listelor electorale. Funcțiile de control ale biroului electoral pun în seama acestuia și sarcina probării. Astfel, colectarea de probe asupra deplinătății și corectitudinii de întocmire a listelor electorale este obligațiunea de bază a birourilor electorale și nu poate fi pusă în sarcina alegătorilor, observatorilor sau a altor persoane. În principal, situația care s-a creat în jurul afișării listelor electorale, al accesului la aceste liste, precum și verificarea lor de către alegători și observatori se datorează, în mare măsură, nedorinței organelor electorale de a rezolva problemele și lipsa unui mecanism care ar prevedea modul și condițiile afișării listelor electorale, precum și ale lipsei unui mecanism de control.

8.7. Contribuția societății civile la evaluarea listelor electorale

Mai multe organizații neguvernamentale (LADOM, APCJM, IDOM, Promo-Lex) au evaluat listele electorale. În cadrul monitorizării procesului electoral ONG-urile au observat atît procesul de pregătire a listelor electorale de către administrația publică locală, cit și administrarea listelor de către birourile electorale în perioada de după afișarea listelor electorale în secțiile de votare. Aceste organizații au adus la cunoștința autorităților și publicului larg informații despre aspectele pozitive și negative ale procesului de evaluare a listelor electorale.

În rapoartele de monitorizare aceste organizații au constatat că doar 11% din listele electorale au fost întocmite cu respectarea cerințelor legislației și nu au fost înregistrate erori în conținutul acestora. În rest, listele electorale au fost întocmite cu diferite nereguli și erori (incluse persoane decedate, radiate persoane care au domiciliu în raza secției respective și la 5 aprilie erau incluși în liste, liste ce conțin doar numele alegătorului și localitatea, fără datele din buletinul de identitate, etc.).

De menționat că implicarea serioasă a reprezentanților ONG-urilor ce monitorizau alegerile, deși a întîmpinat multiple piedici și s-a confruntat cu lipsa de cooperare din partea organelor electorale, a reușit totuși să influențeze activitatea birourilor electorale, pentru a determina verificarea și corectarea listelor electorale. În majoritatea secțiilor de votare, unde listele nu erau afișate, după intervenția și insistența observatorilor de a se respecta legislația electorală, listele electorale au fost afișate. De asemenea, observatorii, pînă la 23 iulie 2009, au depus la birourile electorale sesizări prin care au informat despre neregulile depistate în listele electorale, pentru a fi verificate și corectate. Majoritatea birourilor electorale au recepționat sesizările observatorilor și au corectat listele electorale, apreciind înalt activitatea acestora.

Observatorii au raportat influența pozitivă a bazei de date electronice on-line din mun.Chișinău, prin intermediul căreia alegătorii au putut să-și verifice prezența lor în listele electorale la secțiile de votare. Un astfel de mecanism ne demonstrează corectitudinea deciziei luate în privința creării Registrului unic al alegătorului, care necesită să fie pusă în aplicare cît mai curînd.

8.8. Erorile și neregulile din listele electorale raportate de observatori

În cadrul evaluării procedurilor de compilare, verificare și definitivare a listelor electorale observatorii, în concluzie cu membrii birourilor electorale și alegătorii, au identificat mai multe forme de nereguli și erori prezente în listele electorale. Acestea, în fond, vizează:

- *Neinclusiunea în listele electorale a unor persoane domiciliat în raza secției de votare.* În majoritatea listelor electorale au fost înregistrate cazuri cînd alegătorii care domiciliază în raza secției de

votare nu au fost înscrși în listele de bază, fie că au împlinit majoratul, fie că au venit cu traiul permanent din altă localitate, fie că au fost trecuți cu vederea la întocmirea listelor electorale;

- *Neexcluderea din listele electorale a unor categorii de persoane.* La verificarea listelor electorale observatorii au identificat cazuri de prezență a persoanelor decedate sau a celor care domiciliază în perimetrul altei secții de votare;
- *Modificarea numelui în buletinul de identitate.* Au fost depistate persoane incluse cu numele de familie vechi, chiar dacă el a fost schimbat în urma căsătoriei sau persoane care figurează în aceeași listă cu numele vechi și cu numele nou;
- *Alte nereguli și erori.* În listele electorale au fost depistate erori cu referire la corectitudinea înscrierii numelui în listele electorale, lipsa numărului actului de identitate, adresa conținea informație incompletă sau nu era inclusă deloc, una și aceeași scară are două adrese, numerotarea haotică a alegătorilor în liste, au fost incluse persoane ce nu au atins vârsta de 18 ani, etc. S-au depistat cazuri când în apartamentul unei persoane au fost înscrise altele, străine de care proprietarul nu avea cunoștință, în alte cazuri listele au fost corectate abuziv, la insistența primarului, prin excluderea persoanelor care se află peste hotare etc.

8.9. Administrarea listelor electorale în ziua votării

Ziua votării a servit drept mecanism de apreciere a funcțiilor de control ale birourilor electorale asupra listelor electorale. Problemele generate de pregătirea neadecvată a listelor electorale au apărut chiar din primele ore de lucru al birourilor electorale. Acestea s-au manifestat prin formarea rîndurilor în secțiile de votare, principalul motiv constînd în faptul că alegătorul nu se regăsea în listele electorale, însă insista să se caute, fiindcă la alegerile din 5 aprilie era prezent în listele electorale.

Lipsa alegătorilor în listele electorale de bază a constituit un motiv serios pentru ca unii alegători să se revolte, alții s-au declarat frustrați pentru că au fost uitați sau neglijați, unii au considerat că au fost excluși special din listele electorale pentru a nu le permite să voteze. În consecință, au fost cauzate stări de haos și aglomerație la secțiile de votare. Unii alegători, considerîndu-se neglijați de autorități, au refuzat să mai voteze, dar majoritatea alegătorilor au fost înțelegători și au votat, înregistrîndu-se în listele suplimentare.

Potrivit datelor din procesele-verbale de totalizare a rezultatelor votării, la secțiile de votare în ziua de 29 iulie 2009 au fost înscrși 2603158 alegători, iar în listele electorale suplimentare au fost înscrși 105223 alegători, ceea ce constituie 4% din totalul alegătorilor și depășește standardul european cu 3%.

8.10. Verificarea listelor electorale după alegeri

Una din problemele cu care s-au confruntat concurenții electorali și observatorii în alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 este verificarea listelor electorale după ziua votării. CEC nu a stabilit modalitatea prin care concurenții electorali sau observatorii ar putea verifica cum și-au exercitat alegătorii dreptul de vot, dacă aceștia au semnat în listele electorale și dacă nimeni nu a votat în locul altei persoane. În consecință, mecanismul de control al corectitudinii alegerilor prin intermediul listelor electorale a fost blocat de instanțele de judecată. La sesizarea PCRМ, instanțele de judecată au interzis concurenților electorali și observatorilor copierea și verificarea listelor electorale în faza postelectorală, inclusiv controlul privind inadmisibilitatea votului multiplu.

Secțiunea 9. DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

Dreptul de a fi ales face parte din categoria drepturilor politice fundamentale, este recunoscut de Constituție și actele internaționale. Exercițarea acestui drept face obiectul reglementării Codului electoral (art. 12 prevede că dreptul de a fi aleși îl au cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot care întrunesc condițiile prevăzute de Cod). Dreptul de a desemna candidați pentru alegeri îl au partidele și alte organizații social-politice înregistrate, în conformitate cu statutele (regulamentele) lor și cu legislația în vigoare⁶¹, cetățenii Republicii Moldova care își înaintează propria candidatură (candidații independenți)⁶².

9.1. Restricțiile dreptului de a fi ales

Pentru electorala 2009 nu au fost introduse reglementări noi, restricțiile *a priori* stabilite pentru participare la scrutin rămînînd aceleași⁶³:

- persoanele fără drept de vot;
- militarii cu serviciul în termen;
- cetățenii care dețin și cetățenia unui alt stat pentru funcția de deputat;
- persoanele care sînt condamnate la privațiune de libertate prin hotărîre judecătorească definitivă și își ispășesc pedeapsa în locuri de detenție sau care au antecedente penale nestinse pentru comitere de infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;
- persoanele private prin hotărîre judecătorească definitivă de dreptul de a ocupa funcții de răspundere.

Din cuprinsul art.13 alin.(3) al Codului electoral rezultă că nu pot fi aleși nici cetățenii Republicii Moldova care, în virtutea funcției pe care o dețin, nu au dreptul să fie membri ai partidelor sau ai altor organizații social-politice și persoanele cu înaltă funcție de răspundere⁶⁴, dacă aceștia nu își suspendă activitatea în funcția pe care o dețin.

9.2. Concurenții electoralei 2009

Pentru participare la scrutinul din 5 aprilie 2009 au fost înregistrați inițial 21 de concurenți electorali, inclusiv 15 partide politice și 6 candidați independenți, iar mai tîrziu 3 partide și un candidat

⁶¹ Partidele politice pot desemna drept candidați pe membrii lor de partid sau persoane fără apartenență politică.

⁶² În cazul alegerilor parlamentare, pentru a fi înregistrat de CEC, candidatul independent trebuie să prezinte liste de subscripție care conțin semnăturile a cel puțin 2000 și cel mult 2500 de susținători cu drept de vot (art.78 alin.(2) Cod electoral).

⁶³ Art.13 alin.(2) Cod electoral.

⁶⁴ Conform prevederilor Codului electoral, în categoria „înlaltă funcție de răspundere” au fost incluși expres doar: miniștrii, conducătorii autorităților publice centrale, președinții și vicepreședinții raioanelor, primarii și viceprimarii, pretorii și vicepretorii. Prevederea respectivă derogă însă de le dispozițiile art.123 alin.(2) Cod penal, care atribuie la categoria respectivă „persoana cu funcție de răspundere al cărei mod de numire sau alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova și de legile organice, precum și persoanele cărora persoana cu înaltă funcție de răspundere le-a delegat împuternicirile sale”.

independent s-au retras din campanie. Pentru participare la scrutinul din 29 iulie 2009 au fost înregistrați inițial 10 concurenți electorali, partide politice, spre final 2 dintre acestea s-au retras din campanie.

Procesul desemnării și înregistrării candidaților a corespuns rigorilor legale, fiind respectate termenele procedurale și modalitățile de înscriere în buletinele de vot, inclusiv prin tragere la sorți. Cîteva contestații depuse de persoane cărora li s-a refuzat înregistrarea în calitate de candidați independenți au fost respinse de instanțele de judecată, deciziile CEC fiind apreciate ca legale și corecte.

Problema interdicției vizînd deținerea cetățeniei altui stat a fost rezolvată în limitele legale existente, candidații cu multiplă cetățenie prezentînd la CEC acte despre inițierea procedurii de renunțare la cetățenia altui stat⁶⁵. Mai mulți reprezentanți ai partidelor politice au contestat necesitatea și corectitudinea interdicției deținerii cetățeniei multiple, iar la 18 noiembrie 2008 CEDO a pronunțat și o hotărîre prin care a constatat că introducerea restricțiilor de către autoritățile Moldovei violează art. 3 al Protocolului nr. 1 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului. Hotărîrea a fost contestată de Guvernul Moldovei în Marea Cameră a CEDO și fără a mai aștepta decizia finală, la 26 mai 2009, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a recunoscut constituționalele respective restricții introduse în legislație⁶⁶.

Una din realizările importante în sfera transparenței și asigurării controlului public asupra situației financiare a candidaților a fost publicarea declarațiilor de venituri și averi ale acestora⁶⁷. Totuși, modelul declarațiilor și aspectele legate de corectitudinea informațiilor și verificarea lor necesită în continuare perfecționare⁶⁸.

Secțiunea 10. BUGET ȘI RESURSE

Reglementările privind finanțarea cheltuielilor legate de organizarea și desfășurarea alegerilor, precum și cele privind finanțarea campaniilor electorale de către concurenți sînt înserate în cuprinsul Codului electoral și al Legii privind partidele politice. La începutul anului 2009, Comisia Electorală Centrală a aprobat Regulamentul privind finanțarea campaniilor electorale și a partidelor politice⁶⁹.

10.1. Resurse publice pentru alegeri

Legea bugetului de stat pentru anul 2009 a prevăzut 59 milioane 848 mii lei în bugetul Comisiei

⁶⁵ La alegerile din 5 aprilie au fost aleși 21 de deputați cu cetățenie multiplă sau care au inițiat obținerea cetățeniei altui stat, iar la alegerile din 29 iulie 2009 au fost aleși 17 deputați care dețin cetățenie multiplă sau au depus documentele pentru obținerea altei/altor cetățenii.

⁶⁶ Hotărîrea Curții Constituționale nr.9 din 26.05.2009.

⁶⁷ Informația disponibilă pe web, www.cec.md.

⁶⁸ Declaraarea separată a averilor rudelor, probleme de evidență și deținere a informațiilor despre respectivele venituri, rubrica „alte surse” permite să declari și să nu declari anumite venituri; lipsesc proceduri clare de verificare a informațiilor, precum și prevederi despre posibilele sancțiuni; nu este o listă exhaustivă de bunuri mobile ce urmează a fi declarate, se indică „alte bunuri”, ceea ce lasă loc de interpretări; nu este indicată o valoare minimă a bunurilor mobile care urmează a fi declarate; nu este cerută indicarea informației despre cotele (participațiuni, valori mobiliare, părți sociale) deținute în capitalul agenților economici, cu orice formă de organizare s.a.

⁶⁹ Hotărîrea CEC nr.2167 din 20.02. 2009.

Electorale Centrale, necesari pentru alegeri și subvenționarea partidelor politice. Prin Hotărîrea Guvernului nr.382/23.06.2009 s-a dispus alocarea către CEC a încă 22 milioane 390 mii lei, pentru pregătirea și desfășurarea alegerilor parlamentare anticipate din 29 iulie 2009. Datorită pregătirii prealabile și a gestionării judicioase, alocarea resurselor și efectuarea cheltuielilor a fost asigurată în condiții adecvate, nu au fost constatate deficiențe serioase care să împiedice organizarea și desfășurarea scrutinului din 5 aprilie 2009 și nici a alegerilor anticipate din 29 iulie 2009. Deși imediat după alegerile din 5 aprilie au fost făcute declarații publice despre “cheltuieli majore” în cazul alegerilor anticipate, în ambele scrutinuri nu au fost invocate cazuri de insuficiență financiară sau lipsă a dotărilor tehnico-materiale ale organelor electorale și a altor instituții implicate în organizarea alegerilor, unele probleme apărute pe parcurs fiind minore și soluționate prompt de autorități. Totuși, mijloacele destinate pentru activitatea autorităților APL în perioada electorală nu sînt suficiente, iar remunerarea funcționarilor electorali nu este în măsură să stimuleze o activitate mai dedicată, inițiativă serioasă și să asigure probitate sporită.

CEC a dispus de anumite mijloace bugetare pentru instruirea personalului, educație electorală și civică, însă acestea au fost insuficiente și necesitățile respective, precum și cele de monitorizare independentă, au fost acoperite în mare parte prin aportul unor structuri internaționale⁷⁰ și organizații ale societății civile⁷¹.

Deși concurenților electorali le-a fost acordată posibilitatea luării creditelor fără dobîndă din surse bugetare publice⁷², nu se cunosc date despre contractarea acestora, concurenții electorali au preferat să se descurce cu mijloace proprii sau acumulate pentru campanie din surse private.

CEC a stabilit plafoanele mijloacelor financiare ce pot fi virate în fondul electoral:

- la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009⁷³: pentru fiecare partid politic, organizație social-politică – 12000 mii lei; pentru fiecare candidat independent – 500 mii lei;
- la alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009⁷⁴: pentru fiecare partid politic, organizație social-politică – 7500 mii lei; pentru fiecare candidat independent – 500 mii lei.

10.2. Resursele financiare ale concurenților electorali

Conform constatărilor CEC, suma totală a cheltuielilor concurenților electorali la alegerile din 5 aprilie 2009 a constituit peste 28 milioane 736 mii lei, iar la alegerile anticipate din 29 iulie 2009 suma totală a cheltuielilor concurenților electorali a constituit peste 16 milioane 108 mii lei. Pe parcursul campaniei, cîțiva concurenți electorali au fost avertizați de către CEC pentru încălcarea prevederilor legislației referitoare la susținerea financiară a campaniilor electorale⁷⁵.

Cu suport internațional, sub egida CEC a fost editat un ghid al partidelor politice pentru finanțarea

⁷⁰ PNUD, Comisia Europeană, USAID, SIDA, OSCE, Ambasada Britanică etc.

⁷¹ Fundațiile Eurasia” și „Soros-Moldova”, NED,

⁷² La alegerile din 5 aprilie cuantumurile creditelor au fost stabilite în sumă de 32 mii lei pentru partidele politice și 5 mii lei pentru candidații independenți (Hotărîrea CEC nr. 2068 din 06.02.2009), iar la alegerile anticipate din 29 iulie, cuantumul pentru partide a fost aprobat în mărime de 25 mii lei și în mărime de 3 mii lei pentru candidații independenți (Hotărîrea CEC nr. 2591 din 20.06.2009).

⁷³ Hotărîrea CEC nr.2067 din 06.02.2009.

⁷⁴ Hotărîrea CEC nr.2590 din 20.06.2009.

⁷⁵ Hotărîrea nr.2697 din 07.07.2009.

campaniei electorale parlamentare⁷⁶, menit să asigure suportul necesar în condițiile noilor reglementări despre finanțare.

O problemă sesizată aparte a fost finanțarea masivă a partidului de guvernământ de către persoane juridice, iar a partidelor de opoziție, aproape în exclusivitate, de către persoane fizice. Această situație a generat concluzia că agenții economici sînt intimidați atunci cînd alocă deschis resurse unor forțe politice care nu se află la guvernare și accesarea deschisă a fondurilor de la persoane juridice este o problemă serioasă pentru formațiunile politice din Republica Moldova.

În același timp, reglementările actuale ale legislației permit persoanelor fizice și juridice să facă donații anuale în sume considerabile: pînă la 500 de salarii medii lunare (peste 1,57 milioane de lei) de către o persoană fizică și pînă la 1000 de salarii medii lunare (peste 3,1 milioane de lei) de către o persoană juridică. Astfel, doar cîteva persoane fizice sau juridice pot asigura suma maximă a cheltuielilor stabilite pentru fondul electoral, ceea ce prezintă pericole serioase în sfera corupției politice și instituțiile internaționale recomandă măsuri de limitare a sumei donațiilor⁷⁷.

CEC și alte organe abilitate nu au procedat la aplicarea unor prevederi controversate sau defectuoase ale legislației, care permit sancționarea concurenților pentru acțiuni pe care nici nu ar putea să le prevină⁷⁸. Totuși, legislația respectivă ar necesita perfecționare, în scopul excluderii și pe viitor a unor posibilități de intervenții abuzive și hărțuire neîntemeiată a concurenților electorali.

Secțiunea 11. VOTAREA

În general, secțiile de votare s-au deschis la timp și birourile electorale au activat fără incidente majore, excepție făcînd doar secția de votare din s. Corjova, unde milițienii regiunii separatiste au împiedicat deschiderea secției de votare și au interzis organizarea votării în această localitate. Din analiza informației conținută în rapoartele ONG și a adresărilor alegătorilor prin intermediul liniilor fierbinți, în ziua votării la secțiile de votare au fost înregistrate un șir de încălcări, nereguli și abateri de la legislația electorală. Unele secții de votare nu au fost amenajate suficient de bine pentru exercitarea procesului de votare, unele aveau o iluminare redusă, încît cabinetele de vot erau slab iluminate, urnele nu aveau un aspect estetic sau puteau fi ajunse peste geam, altele au fost deschise fără a se întocmi procese-verbale. La secțiile de votare s-au admis aglomerații, s-au format cozi, ceea ce a generat uneori haos. Sistematizînd toate abaterile și neregulile înregistrate în ziua votării constatăm mai multe categorii de încălcări, care în principal vizează:

- agitația electorală ilegală;
- listele electorale imperfecte;

⁷⁶ Ghid editat cu suportul Programului MOLICO, www.cec.md.

⁷⁷ Recomandarea Consiliului Europei Rec(2003)4 asupra regulilor comune de combatere a corupției prin finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale. A se vedea în sensul celor expuse și Studiul „Evaluarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale în Republica Moldova”, IDIS „Viitorul”, seria Politici Publice, nr.5, 2009.

⁷⁸ Spre exemplu, posibilitatea cererii anulării înregistrării concurentului electoral dacă „a primit la contul său mijloace bănești nedeclarate sau din străinătate” (art.36 alin.(2)). Îngrijorări la acest capitol au fost exprimate în repetate rânduri de către experții Comisiei de la Veneția și OSCE/BIDDO (Avizele comune din 2007, 2008).

- intimidarea și influența alegătorilor;
- neaplicarea ștampilei în actele de identitate;
- prezența persoanelor neautorizate în incinta secțiilor de votare;
- votarea fără actele de identitate sau cu acte inadecvate;
- prezența mai multor persoane în cabina de vot;
- coruperea alegătorilor, etc.

O categorie de probleme la care CEC nu a atras atenția cuvenită, dar care influențează corectitudinea procesului electoral, sînt erorile înregistrate în procesele-verbale de totalizare a rezultatelor votării în secțiile de votare. Potrivit rapoartelor LADOM, care a exercitat numărarea paralelă a rezultatelor votării în alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, au fost înregistrate erori în 208 procese-verbale, iar în alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 astfel de erori au fost prezente în 436 de procese-verbale. Diferențele ne vorbesc despre faptul că birourile electorale au avut o prestație necalitativă și modificarea ulterioară a proceselor-verbale a fost efectuată netransparent, fără renumărarea voturilor. La acest proces nu au participat observatorii și reprezentanții concurenților electorali, fapt ce a subminat corectitudinea de totalizare a rezultatelor alegerilor.

11.1. Actele cu care cetățenii pot vota

O problemă permanentă pe parcursul tuturor ciclurilor electorale a fost cea a actelor de identitate cu care pot vota cetățenii. În aprilie 2008 a fost modificat articolul 53 al Codului electoral care prevede că “votarea se efectuează în baza următoarelor acte de identitate:

- buletinul de identitate al cetățeanului Republicii Moldova, cu fișa de însoțire în care se indică domiciliul sau reședința alegătorului pe teritoriul secției de votare;
- pașaportul de tip ex-sovietic modelul anului 1974 cu mențiunea privind cetățenia Republicii Moldova, numărul de identificare de stat al persoanei fizice (IDNP) și înregistrarea la domiciliu;
- pașaportul de tip ex-sovietic modelul anului 1974 fără număr de identificare de stat (IDNP) cu mențiunile: “valabil pe un termen nelimitat”, cetățenia Republicii Moldova și înregistrarea la domiciliu – pentru persoanele care au renunțat la actele de identitate ale Republicii Moldova din considerente religioase;
- actul de identitate provizoriu de tip F-9 cu mențiunile privind cetățenia Republicii Moldova, domiciliul titularului;
- pașaportul pentru intrare – ieșire din țară, livretul de marinar, în cazul alegerilor parlamentare sau în cazul referendumului național, în secțiile de votare constituite peste hotarele Republicii Moldova;
- livretul militar pentru ostași în termen, livretul eliberat de Centrul Serviciului Civil pentru persoanele care satisfac serviciul civil (de alternativă).

Cetățenilor cu acte de identitate expirate li s-a permis să voteze în baza unei decizii adoptate în acest sens de către CEC. Potrivit datelor Ministerului Dezvoltării Informaționale (MDI), în ajunul alegerilor din 5 aprilie 2009, peste 131 mii de cetățeni moldoveni, dintre care 40 de mii aflați peste hotarele țării, aveau acte de identitate expirate. În acest context, întreprinderea de Stat “Registru” a fost obligată să elibereze gratuit pentru solicitanți “forma de tip F9”, act de identitate provizoriu cu mențiune privind cetățenia Republicii Moldova și domiciliul titularului.

11.2. Modalitatea de votare a studenților

Potrivit Codului electoral, cetățenii care au viză temporară de ședere pot vota doar la secția de votare corespunzătoare adresei respective. Această prevedere a vizat, în primul rând, câteva zeci de mii de studenți, care au vize de reședință în cămine. Pentru a vota în altă parte, inclusiv la domiciliul permanent, studenții au trebuit să depună o declarație de ședere la organul administrației publice locale din localitatea în care doreau să voteze. Declarația urma să fie depusă personal de către solicitant, odată cu prezentarea buletinului de identitate și a fișei de însoțire în original și în copie. Dacă reședința temporară în cămin expira până la data alegerilor parlamentare, studenții urmau să voteze la domiciliul permanent. În cazul în care nu reușeau să-și declare locul nou de ședere, ei puteau să se adreseze la biroul electoral al secției de votare în raza căreia aveau reședința, pentru a obține un certificat pentru drept de vot, care să le permită să voteze în oricare altă secție de votare. Problemele legate de modalitatea de votare a studenților și-au pierdut sensul odată cu acceptarea de către CEC a aplicării ștampilei "ALEGERI 29.07.09", întrucât aceasta a avut menirea prevenirii votului multiplu, deci se putea permite studenților să voteze la locul aflării: la domiciliu sau la cămin. Formal, CEC a procedat corect că nu a permis acest lucru, întrucât CEC are dreptul să lărgească anumite drepturi care nu sînt prescrise de lege, dar nu poate anula restricțiile impuse în mod expres de lege.

11.3. Votul cetățenilor moldoveni aflați peste hotare

Revendicările unor concurenți electorali privind asigurarea dreptului de vot al cetățenilor moldoveni aflați peste hotare au fost absolut legitime. Acest drept nu ține neapărat de numărul *gastarbeiter*-ilor moldoveni, care este impunător. De obicei, se vehiculează cifra de un milion de cetățeni cu drept de vot. De fapt, datele din surse diferite, corelate între ele, permit a estima numărul de *gastarbeiteri* ca variind între 400-600 mii. Aceste estimări, vehiculate de birourile de la Chișinău ale Băncii Mondiale (BM) și Fondului Monetar Internațional (FMI), se corelează foarte bine cu datele Ministerului Dezvoltării Informaționale (MDI) și cu datele sondajelor de opinie:

- potrivit datelor MDI, în afara țării s-ar afla ~200-300 mii de cetățeni moldoveni. Cifra este relativ credibilă, întrucât se contabilizează doar cei care părăsesc Republica Moldova prin punctele în care autoritățile moldovene efectuează controlul pașapoartelor. Mulți din *gastarbeiterii* care muncesc în spațiul CSI (numărul lor se estimează a fi de ~200-300 mii) părăsesc Moldova prin punctele de trecere din Transnistria și ei, probabil, nu nimeresc în bazele de date ale MDI;
- sondajele de opinie relevă că ~45-50% din familiile din Republica Moldova primesc remitențe de la rudele aflate la munci peste hotare, și dacă luăm în considerație numărul de familii din Republica Moldova, vedem că estimările BM și FMI sînt corecte;
- avînd în vedere că numărul total de alegători este ~2,5 milioane, iar la alegeri participă ~1,6 milioane, numărul celor aflați peste hotare nu poate depăși diferența celor două cifre, adică 800 de mii. Însă trebuie să lăsăm și o marjă credibilă pentru manifestarea fenomenului absentismului. Dacă am estima absentismul din Republica Moldova la cel mai mic nivel european, de aproximativ 10-15% din numărul total de alegători, am vedea că estimarea numărului celor aflați la munci peste hotare, ca fiind de aproximativ o jumătate de milion, este cît se poate de pertinentă.

Tabelul de mai jos relevă numărul de moldoveni aflați peste hotare, care au participat la votare anul curent și în anii electorali precedenți. Astfel, din aproximativ o jumătate de milion de cetățeni aflați peste hotare, la ultimele alegeri au votat doar aproximativ 2%. Probabil, au votat preponderent studenții, turiștii și cei care se află legal pe teritoriile statelor respective.

Tabelul 4. Numărul de cetățeni moldoveni care au participat la votare în străinătate

Locul / anul	1994	1998	2001	2005	2009 ⁷⁸	2009 ⁷⁹
Austria	-	39	28	82	115	133
Azerbaidjan	-	-	-	-	31	26
Belarus	20	35	51	77	35	72
Belgia	17	26	57	113	405	424
Bulgaria	-	59	86	134	124	74
Cehia	-	-	-	-	250	288
China	-	11	10	20	24	20
Estonia	-	-	-	-	24	20
Franța	-	62	107	422	1219	1487
Grecia	-	-	-	1005	1080	1207
Germania	-	23	47	148	161	142
Israel	-	77	43	118	119	237
Italia	-	-	237	850	1554	1796
Letonia	-	-	-	-	39	35
Lituania	-	-	-	-	15	21
Polonia	-	18	28	127	109	81
Portugalia	-	-	-	-	1191	767
Regatul Unit	-	-	-	108	289	402
România	1709	2079	1934	3264	2768	2187
Rusia	160	607	852	2760	1148	1422
SUA	32	28	60	101	214	308
Suedia	-	-	-	-	46	39
Turcia	-	29	48	90	70	37
Ucraina	10	36	65	127	98	117
Ungaria	-	-	46	85	71	68
Uzbekistan	-	-	13	26	-	-
New-York (ONU)	-	18	-	96	197	317
Geneva (ONU)	-	12	17	79	158	158
Strasbourg (CoE)	-	5	26	94	119	107
București (consulat)					1449	1472
Bologna (consulat)					3375	3652
Frankfurt (consulat)	-	29	51	112	128	176
Istanbul (consulat)					133	101
Odesa (consulat)					47	151
Total	1948	3193	3806	10038	16805	17544

⁷⁹ Datele se referă la alegerile din 5 aprilie 2009

⁸⁰ Datele se referă la alegerile din 29 iulie 2009

11.4. Experiența internațională privind votul cetățenilor aflați peste hotare

Există o vastă experiență internațională privind votul peste hotare. Regula generală este că, întrucât alegerile sînt o manifestare a voinței suverane a popoarelor, acestea se efectuează pe teritoriile respective și în “extensiunile” acestora de peste hotare – ambasade și consulate. Atunci cînd există interes reciproc și bunăvoință, guvernele unor state încheie acorduri pentru deschiderea secțiilor de votare extrateritoriale și în afara misiunilor diplomatice, altfel nu se poate. Deoarece fenomenele “globalizării” modifică realitățile, mulți cetățeni ai diferitor state se află peste hotare și, din acest considerent, adesea se recurge la “votul prin corespondență”, adică la votarea la distanță, prin poștă, de obicei, înaintea zilei votării propriu-zise. Această metodă este utilizată pe larg de SUA. În ultima vreme se extinde fenomenul votului prin internet și OSCE a organizat în ultimii ani un șir de conferințe pentru dezbaterile standardelor obligatorii minime pentru votul prin internet și măsurile de securizare a acestuia. Anume suspiciunile legate de asigurarea securității votului electronic fac guvernele multor țări dezvoltate să fie reticente față de votul electronic. Iată un șir de exemple foarte recente ce confirmă cele expuse mai sus:

- la alegerile din noiembrie 2008, pentru Parlamentul României, pe teritoriul Republicii Moldova au fost deschise secții de votare doar în incintele Ambasadei și Consulatului României, deși se știe că au cetățenie română aproximativ 100 de mii de persoane, dintre care cel puțin jumătate se află permanent pe teritoriul Republicii Moldova;
- la alegerile parlamentare din decembrie 2007, precum și la cele prezidențiale din martie 2008, Federația Rusă a deschis 25 de secții de votare pe teritoriul Transnistriei, fără să ceară acordul Guvernului moldovean. Acest lucru a stîrnit protestele Ministerului Afacerilor Externe, care au fost însă ignorate de Rusia. În contrast cu modul în care a procedat Rusia, Ucraina s-a abținut să deschidă secții de votare în Transnistria în timpul alegerilor parlamentare din 2006 și 2007, deși în această regiune locuiesc aproximativ 65 de mii de cetățeni ucraineni. Aceasta deoarece autoritățile de la Chișinău nu și-au dat acordul;
- exemplele alegerilor prezidențiale din Mexic și Bulgaria, din 2006, relevă că guvernele acestor state au întreprins extramăsuri pentru a asigura votul cetățenilor lor aflați peste hotare. Guvernul Bulgariei a adoptat decizia de a deschide secții de votare peste tot unde cel puțin 100 de cetățeni ai acestei țări revendică exercitarea dreptului de vot în localitățile aflării peste hotare. Pentru aceasta, cetățenii bulgari au trebuit să deponă cereri pentru a fi excluși din listele de alegători din țară, fiind introduși în listele speciale pentru votul peste hotare. Acest lucru a fost necesar pentru a evita niște eventuale acuzații de manipulare, pentru a ști exact cîte buletine de vot să fie trimise la locul aflării cetățenilor etc.;
- pentru alegerile parlamentare din 2007, Guvernul Poloniei a deschis 205 secții de votare pentru aproximativ 175 mii de cetățeni înregistrați peste hotare. Secțiile de votare au fost deschise în ambasade și consulate, dar și în centrele comunităților etnice poloneze. Astfel, lucrurile trebuie coordonate din timp pentru a permite realizarea drepturilor cetățenilor în diferite circumstanțe;
- recente alegeri parlamentare din Israel (10 februarie 2009) sînt extrem de relevante pentru Republica Moldova în privința votului de peste hotare. Din cei aproximativ 5 milioane de alegători, aproape 650 de mii se află peste hotare. Cu toate acestea, Guvernul israelit s-a opus deschiderii secțiilor de votare în afara ambasadelor și consulatelor (aproximativ 100 în întreaga lume), unde este asigurat un nivel corespunzător de securitate. Însă reprezentanții partidului “Likud” cred că explicația rezidă, de fapt, în reticența forțelor politice de stînga de a vota un proiect de lege, demult elaborat, care să permită deschiderea secțiilor de votare și în afara misiunilor diplomatice. Cauza ar fi că forțele de stînga sînt conștiente de faptul că cetățenii evrei de peste hotare votează

preponderent partidele de dreapta. Astfel, și într-o democrație consacrată, precum este Israelul, se presupune că factorul politic este cel care împiedică realizarea plenară a dreptului de vot.

Problemele menționate mai sus au soluții adecvate, însă ele necesită proceduri foarte clare și verificabile, pentru a evita conflictele ulterioare. Pentru aceasta, e nevoie de cooperarea între guvernare și opoziție. Neîncrederea și acuzațiile reciproce privind rea-voința blochează soluționarea problemei. Mai mult, tot din cauza lipsei reciproce de încredere, în Republica Moldova nu se practică votul prin corespondență. Din aceste considerente, la adoptarea Codului electoral în noiembrie 1997 accentul s-a pus pe securizarea procedurilor de tipărire și distribuire a buletinelor de vot, iar tipărirea buletinelor de vot cu mult înaintea zilei votării și trimiterea lor la adresa solicitanților votării prin poștă este o problemă mai mult decît delicată. În plus, votare prin poștă se recomandă doar statelor în care cetățenii au încredere în poștă. Încrederea în poșta din Republica Moldova, unde au existat multiple cazuri de deschidere neautorizată a corespondenței, este o problemă la care se adaugă cea a încrederii în poșta altor state. De asemenea, în campaniile electorale precedente, în special la scrutinul parlamentar din 2005, au existat speculațiile referitoare la faptul că autoritățile unor state din CSI ar fi avut interesul de a influența rezultatele alegerilor din Republica Moldova.

În sfîrșit, perspectivele votării prin internet pentru cetățenii moldovenii de peste hotare sînt îndepărtate tot din cauza neîncrederii reciproce dintre guvernare și opoziție. De exemplu, numai alcătuirea Registrului electronic al alegătorilor a provocat aversiunea unor partide de opoziție influente. Încrederea în *soft*-urile pentru votarea electronică este extrem de joasă, partidele aflate la guvernare sau cele din opoziție, invocînd în permanență exemplul blocării calculatoarelor la alegerile municipale din 1999, ca o mare fraudă electorală. Evident, este vorba despre exagerări nefondate, întrucît procesele-verbale din cele aproximativ 300 de secții de votare din Chișinău erau la dispoziția tuturor pentru a face verificările de rigoare. De aceea, problema votului peste hotare va fi, probabil, actuală și la următoarele alegeri parlamentare din 2013. Este important de menționat acest lucru, fiindcă toate argumentele invocate patru ani în urmă sînt reiterate și în prezent.

11.5. Votul cetățenilor Republicii Moldova din regiunea transnistreană

Regimul transnistrean împiedică în mod constant desfășurarea alegerilor în raioanele de est ale Republicii Moldova. Un caz aparte îl reprezintă comuna Corjova, pe care autoritățile moldovene, pe de o parte și cele transnistrene, pe de altă parte, o consideră sub jurisdicția sa. De obicei, structurile de forță și cele vamale transnistrene sechestrează urnele de vot destinate s. Corjova. La rîndul său, Ministerul Reintegrării al Republicii Moldova se adresează către Comisia Unificată de Control (CUC), informînd-o despre decizia CEC privind deschiderea a zece secții de votare pentru cetățenii moldoveni, care locuiesc în regiunea transnistreană, pentru a le asigura astfel dreptul de a participa la alegerile din Republica Moldova. Așa s-a întîmplat în ultimele cîteva campanii electorale, existînd riscul escaladării unor violențe cu impact imprevizibil.

De fapt, după declararea independenței Republicii Moldova autoritățile moldovene au încercat, dar nu au reușit să creeze condiții pentru organizarea votării în raioanele din stînga Nistrului. Acestea din urmă s-au opus constant pe motiv că Transnistria ar fi un stat independent. Soluția paliativă, acceptată de autoritățile moldovene pentru a asigura dreptul de vot al transnistrenilor la primele alegeri parlamentare pluripartite din februarie 1994, a avut la bază Decretul Președintelui Republicii Moldova din 17 februarie 1994, esența soluției fiind că cetățenii localităților din stînga Nistrului ale Republicii Moldova și orașul Bender unde nu pot fi constituite secții de votare, participă la alegeri în secțiile de votare din localitățile megieșe, controlate de autoritățile constituționale.

Soluția invocată a fost repetată constant la alegerile parlamentare din 1998, 2001, 2005, precum și la alegerile prezidențiale din 1996. Începând cu alegerile parlamentare din 1998, în vederea îmbunătățirii evidenței și asigurării securității procesului de votare pentru alegătorii din Transnistria, se constituie secții de votare speciale. Tabelul de mai jos arată care a fost gradul de participare a locuitorilor transnistreni la alegeri.

Tabelul 5. Numărul de cetățeni din Transnistria care au participat la alegeri

Localitatea/anul	1994 ⁸⁰	1998	2001	2005	2009 ⁸¹	2009 ⁸²
Sănătăuca	329	218	78	389	69	104
Vadul lui Rașcov	22	-	-	-	-	-
Rezina	259	472	421	1492	676	819
Lalova	6	-	-	-	-	-
Saharna Nouă	8	-	-	-	-	-
Solonceni	686	-	-	-	-	-
Jora de Sus	59	-	-	-	-	-
Cocieri	1094	582	261	588	506	481
Oxentia	4	-	-	-	-	-
Pohrebea	461	6	-	-	-	-
Doroțcaia	244	157	1058	494	588	328
Gura Bîcului	4	5	-	-	-	-
Varnița	4249	2216	2219	4235	2408	3328
Copanca	154	30	48	165	161	509
Râscăeți	85	53	109	266	133	95
Fîrlădeni	-	10	104	31	107	28
Molovata Nouă	-	21	-	-	-	-
Nimereuca	-	6	-	-	-	-
Hagimus	-	-	-	546	141	134
Ustia	-	-	-	-	-	129
Total	7664	3776	4298	8206	4789	5955

11.6. Câți cetățeni din Transnistria au drept de vot pe care nu-l pot exercita?

Mediile informaționale oficiale din Transnistria contestă în permanență datele vehiculate de autoritățile moldovene referitor la numărul de locuitori din Transnistria, care dețin cetățenia Republicii Moldova. Ele afirmă că decizia Chișinăului de a extinde perioada de eliberare pe gratis a actelor de

⁸¹ În 1994 cetățenii din Transnistria au votat în localitățile menționate, în secții de votare comune. De aceea, datele din listele suplimentare nu permit stabilirea exactă a numărului de alegători din Transnistria care au participat la votare.

⁸² Datele se referă la alegerile din 5 aprilie 2009

⁸³ Datele se referă la alegerile din 29 iulie 2009.

identitate pentru locuitorii transnistreni pînă la 31 iulie 2009 ar fi o manevră propagandistică. Potrivit datelor Ministerului Dezvoltării Informaționale (MDI) al Republicii Moldova, doar în prima jumătate a anului 2008, mai mult de 106 mii de locuitori transnistreni ar fi primit acte de identitate moldovenești. Potrivit datelor oficiale, în prezent 58,7% din locuitorii transnistreni cu vîrsta de peste 16 ani ar deține cetățenia moldovenească. Pentru a combate aceste date, presa transnistreană face referință la datele recensămîntului din noiembrie 2004, potrivit căruia în regiune ar exista 555347 de locuitori, dintre aceștia mai mult de 90% deținînd cetățenia transnistreană și doar aproximativ 1/3 deținînd “cetățenia altor state”: 107600 – cetățenia Republicii Moldova (19,4%); 56000 – a Federației Ruse (10,1%); 44400 – a Ucrainei (8%).

Problema deschiderii secțiilor de votare în Transnistria nu ține doar de refuzul autorităților de la Tiraspol de a permite acest lucru. Ea este mult mai complexă și necesită o abordare pe potrivă, cel puțin pentru a nu dăuna și destabiliza situația politică internă pe malul drept al Nistrului. Astfel, un proces electoral autentic presupune compilarea corectă a listelor de alegători. Pe teritoriul Transnistriei locuiesc aproximativ 15% din alegătorii moldoveni, iar autoritățile moldovene nu au acces la datele privind registrul populației. Incluziunea locuitorilor din Transnistria în listele electorale naționale este imposibilă, iar neincluziunea lor lasă un spațiu imens pentru manipulare; informarea adecvată a alegătorilor pentru a putea face o alegere conștientă; constituirea consiliilor și birourilor electorale, asigurarea echilibrului reprezentării forțelor politice moldovene în aceste organe electorale. Este dificil de imaginat cum pot fi efectuate aceste proceduri, cum poate fi asigurată securitatea procesului electoral și libera exprimare a voinței alegătorilor.

De aceea, oricît de importantă ar părea asigurarea dreptului de vot pentru cetățenii Republicii Moldova din Transnistria, nu există, deocamdată, o soluție mai bună decît cea utilizată pînă în prezent – constituirea secțiilor de votare speciale. Ceea ce ar putea face suplimentar autoritățile moldovene este să încerce în cadrul “măsurilor de consolidare a încrederii reciproce dintre Chișinău și Tiraspol” să asigure circulația pe gratis a transportului dintre anumite localități din Transnistria și localitățile în care sînt constituite secțiile de votare speciale. O altă măsură ar fi ca alegătorilor din Transnistria să li se ofere dreptul să voteze la orice secție de votare.

11.7. Activismul alegătorilor din ultimul scrutin parlamentar

După formarea secțiilor de votare și constituirea birourilor electorale alegătorii sînt informați despre locul și timpul votării. Acest proces informativ începe cel tîrziu cu 10 zile înainte de ziua alegerilor și este asigurat de biroul electoral al secției de votare. Votarea se efectuează în localuri special amenajate între orele 07.00 și 21.00. Din experiența a două cicluri de votare, în alegerile parlamentare din 2009, s-a constatat, mai cu seamă în alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009, un activism și un interes deosebit al alegătorilor față de acest proces democratic. Se pare că alegătorii au înțeles că responsabilitatea de transfer a puterii către Parlament le revine lor, în acest context prezentîndu-se masiv la urne. În ziua alegerilor, alegătorii s-au arătat motivați de necesitatea asigurării unui proces electoral liber și corect. Sesizările și contestațiile depuse de către alegători au sensibilizat organizațiile obștești antrenate în observarea alegerilor, precum și organele electorale, spre a examina cu maximă responsabilitate toate cazurile de încălcări și abateri de la legislația electorală. Deși problemele cu care s-au confruntat actorii implicați în procesul electoral au fost soluționate în majoritatea lor de organele electorale în mod competent și în termeni utili, ele și-au lăsat totuși amprenta asupra corectitudinii procesului electoral.

Secțiunea 12. NUMĂRAREA VOTURILOR ȘI TOTALIZAREA REZULTATELOR ALEGERILOR

În privința numărării și totalizării rezultatelor alegerilor Codul electoral, deopotrivă cu Codul bunelor practici în materie electorală⁸⁴, prevede următoarele cerințe:

- numărarea trebuie desfășurată de o manieră transparentă, cu prezența observatorilor, reprezentanților concurenților și a alegătorilor care doresc acest lucru;
- procesele-verbale trebuie să fie disponibile în mai multe exemplare pentru a fi distribuite oricărui solicitant autorizat să asiste, iar o copie trebuie afișată pe panoul informativ;
- procedura numărării trebuie să fie una practică și simplă;
- rezultatele provizorii și definitive trebuie transmise cât mai curând, în mod deschis, dar să se atenționeze când acestea sînt provizorii și se pot schimba esențial.

Codul electoral al Republicii Moldova corespunde, în general, recomandărilor în materie și reglementează aspectele referitoare la numărarea și totalizarea rezultatelor alegerilor, atribuirea și validarea mandatelor în cuprinsul art.56-62 și 84-94. După alegerile parlamentare din 2005, în aceste reglementări au survenit modificări importante⁸⁵.

La alegerile din 5 aprilie și 29 iulie 2009 votarea a fost monitorizată⁸⁶ de către observatorii OSCE în circa 1.300 secții de votare din toate circumscripțiile electorale. Desfășurarea generală a votării a fost evaluată ca bună și foarte bună în cazul a 98% din secțiile de votare vizitate. Procedura de numărare a voturilor a rămas a fi cea mai dificilă pentru membrii birourilor electorale, fiind apreciată mai puțin pozitiv și de către observatorii naționali și de către cei din partea OSCE⁸⁷: în 7% din secțiile de votare, procedura de numărare a voturilor a fost evaluată drept „proastă” sau „foarte proastă”. Progresul este evident față de alegerile locale din 2007, când misiunea OSCE a evaluat drept „proastă” sau „foarte proastă” procedura de numărare a voturilor în ~20% din secțiile de votare.

În pofida aprecierii votării drept bună sau foarte bună în 98% din cazuri, observatorii au remarcat și unele probleme procedurale⁸⁸. Astfel, în secțiile de votare observate de către observatorii OSCE⁸⁹:

- urnele de vot nu au fost sigilate corect – 3%;
- secretul votării nu a fost respectat, inclusiv în timpul votării cu urna mobilă – 4%;
- a avut loc votul de familie, încălcându-se secretul votului – 4%;

⁸⁴ „Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și Raport explicativ”, adoptat de Comisia europeană pentru democrație prin drept (Comisia de la Veneția), în cadrul celei de-a 52 reuniuni plenare (18-19 octombrie 2002).

⁸⁵ Modificările și completările operate în Codul electoral prin Legile: Nr.176-XVI din 22.07.2005; Nr.298-XVI din 17.11.2005; Nr.248-XVI din 21.07.2006; Nr. 76-XVI din 10.04.2008; Nr.101-XVI din 15.05.2008.

⁸⁶ Raportul OSCE privind constatările și concluziile preliminare la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/statement-ieom-06-04-09-ro.pdf>.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Raportul OSCE privind constatările și concluziile preliminare la alegerile parlamentare din 29 iulie 2009, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/statement-ieom-30-07-09-ro.pdf>.

⁸⁹ Totuși, statistica privind desfășurarea votării și tabulării rezultatelor alegerilor de către observatorii OSCE arată mult mai bine la alegerile parlamentare din 2009, decît la cele locale din 2007.

- au fost depuse contestații referitoare la procedurile electorale – 4%;
- au fost prezenți observatorii locali, în special cei de la LADOM – 89%;
- au fost prezenți observatorii din partea partidelor, preponderent din partea PCRM, AMN, PL, PLDM și PDM – 94%;
- numărarea a fost apreciată ca pozitivă – 94%;
- au fost remarcate probleme procedurale, inclusiv prezența persoanelor neautorizate – 7%;
- ștampilele „VOTAT” nu au fost colectate înainte de începerea numărării voturilor – 9%;
- procedura de semnare a fiecărei pagini a listei electorale de către membrii biroului electoral, responsabili de acestea, nu a fost respectată – 11%;
- birourile electorale nu au stabilit numărul buletinelor de vot eliberate prin numărarea semnăturilor pe listele electorale – 14%;
- au existat probleme la verificarea corectitudinii datelor inserate în procesele verbale – 13%;
- procesele-verbale au fost semnate dinainte – 16 %;
- observatorii au primit cîte o copie a procesului verbal – 97%, deși, contrar Codului electoral, procesele verbale nu au fost afișate la intrarea în secțiile de votare.

Secțiunea 13. LITIGII ELECTORALE

Realizarea drepturilor de vot pe tot parcursul perioadei de alegeri implică organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, observatorii, mijloacele de informare în masă, autoritățile publice centrale și locale, precum și cetățenii, într-un șir de raporturi juridice, care pot genera diverse forme de conflicte. Pot contesta actele organelor electorale și orice procedeu și operațiune electorală concurenții sau alți subiecți ai scrutinului. Astfel de dispute urmează a fi soluționate operativ, conform unor proceduri simplificate, pentru a reuși rezolvarea lor pînă la încheierea procesului electoral. Art.65 din Codul electoral stabilește că alegătorii și concurenții electorali pot contesta acțiunile (inacțiunile) și hotărârile consiliilor și birourilor de alegeri, acțiunile (inacțiunile) concurenților electorali în organele electorale, respectînd ierarhia sistemului organelor electorale, și în instanțele de judecată. După cum se poate observa, Codul electoral conferă două căi posibile de rezolvare a conflictelor apărute: calea ierarhică în cadrul sistemului de organe electorale și calea judecătorească, care pot fi accesate și concomitent.

13.1. Soluționarea litigiilor electorale de către organele electorale

În cadrul sistemului organelor electorale, contestațiile adresate împotriva subiecților implicați în scrutin sînt examinate de toate organele electorale conform competenței. Autoritățile primare abilitate să examineze litigiile în cauză sînt birourile electorale ale secțiilor de votare, care, potrivit art.30 din Codul electoral, „examinează cererile și contestațiile ce vizează organizarea și desfășurarea alegerilor, adoptînd hotărîri asupra lor, care se anexează la procesele-verbale ale ședințelor biroului”. La aceste categorii de contestații atribuim cele referitoare la:

- corectitudinea listelor electorale;
- buletinele de vot;
- certificatele pentru drept de vot;

- afișajul electoral;
- organizarea și desfășurarea alegerilor în ziua votării;
- exercitarea dreptului de vot;
- acțiunile electorale și de agitație electorală a concurenților electorali din teritoriu, etc.

Contestațiile împotriva organelor electorale sînt examinate de consiliile electorale și Comisia Electorală Centrală. Consiliile electorale examinează cererile și contestațiile asupra hotărîrilor și acțiunilor birourilor electorale ale secțiilor de votare și adoptă hotărîri executorii în privința lor, iar Comisia Electorală Centrală examinează cererile și contestațiile asupra hotărîrilor și acțiunilor consiliilor electorale și ale birourilor electorale și adoptă hotărîri executorii pe marginea lor. Din cele menționate, rezultă că organele electorale pot fi sesizate și au competența de a examina orice cerere și contestație referitoare la procesul electoral, iar organele electorale ierarhic superioare pot examina orice cerere și contestație referitoare la hotărîrile și acțiunile organelor electorale ierarhic inferioare.

Deși procedura de examinare a contestațiilor de către organele electorale nu este reglementată de lege și nu se impune respectarea unor cerințe de formă și de conținut, așa cum se cere pentru adresările către instanțele judecătorești, totuși, termenele de contestare și examinare a contestațiilor sînt stabilite de Codul electoral. Astfel, potrivit prevederilor art.66 din Codul electoral, în perioada scrutinului acțiunile și hotărîrile organelor electorale pot fi contestate în termen de 3 zile de la data de săvîrșire a acțiunii sau de adoptarea hotărîrii. Fiind o activitate a organelor electorale într-o perioadă specifică, examinarea contestațiilor asupra activității acestora este determinată de această perioadă. Prin urmare, prevederile art.67 din Codul electoral obligă CEC sau, după caz, consiliile electorale, să examineze contestațiile privind acțiunile și hotărîrile consiliilor electorale de circumscripție și ale birourilor electorale ale secțiilor de votare în termen de 3 zile de la depunere, dar nu mai tîrziu de ziua alegerilor.

Depunerea contestațiilor nu este condiționată de o procedură prealabilă sau de necesitatea de examinare în procedură ierarhică a cauzei. Petiționarul poate să aleagă instanța la care să se adreseze: fie organului electoral ierarhic, fie instanței de judecată. Dacă s-a adresat organului electoral, petiționarul nu este lipsit de dreptul de a se mai adresa și în instanța de judecată.

În perioadele electorale ale alegerilor parlamentare din 2009, organele electorale au fost sesizate de concurenții electorali, autoritățile publice și cetățeni referitor la diverse încălcări ale legislației. Numai la CEC au fost depuse peste 250 de contestații, 186 contestații au fost depuse în prima perioadă electorală (pentru alegerile din 5 aprilie) și altele 74 de contestații au fost depuse în a doua perioadă electorală (pentru alegerile anticipate din 29 iulie). Obiectul contestațiilor a fost divers: deteriorarea afișajului electoral, intimidarea reprezentanților concurenților electorali, folosirea resurselor administrative, crearea de impedimente pentru întîlnirile cu alegătorii, sursele de finanțare a concurenților electorali, modul de organizare și administrare a procesului de votare, prezența alegătorilor în listele electorale, îngrădirea drepturilor alegătorilor, votarea frauduloasă în locul altor persoane, votarea cu acte nepermise sau cu copia actelor de identitate etc. În cele mai multe cazuri, concurenții electorali au contestat conținutul materialelor de agitație, precum și reflectarea de către mass-media a campaniei electorale.

CEC menționează că încălcările invocate în contestațiile depuse nu au fost esențiale, de natură să influențeze rezultatele votării. Contestațiile au fost examinate de CEC în termenii stabiliți de legislația electorală, iar deciziile luate pe marginea lor, în majoritatea cazurilor, au soluționat problemele

abordate și au satisfăcut contestatarii. Totuși, CEC a fost învinuită de părtinire politică, la examinarea unor cazuri similare, emițînd hotărîri diferite⁹⁰.

Lider în depunerea contestațiilor în ambele perioade electorale a fost PCRM, care s-a arătat cel mai nemulțumit de modul cum se desfășura campania electorală. Deși ceilalți concurenți electorali au făcut multiple declarații cu diverse învinuiri la adresa PCRM, contestațiile depuse de aceștia au fost mai puține decît cele depuse de PCRM. Motivele reale ale nedepunerii contestațiilor constau în pregătirea slabă a reprezentanților concurenților electorali în administrarea contestațiilor, colectarea și argumentarea probelor, precum și lipsa de încredere față de organele electorale și instanțele judecătorești, care ar putea fi părtinitori la examinarea litigiilor electorale.

13.2. Soluționarea litigiilor electorale în instanțele judecătorești

Competența instanțelor judecătorești de a examina litigiile electorale este determinată de art.66 din Codul electoral, care stabilește că, contestațiile privind acțiunile și hotărîrile birourilor electorale ale secțiilor de votare și ale consiliilor electorale de circumscripție se depun în instanța de judecată în a cărei rază teritorială se află biroul sau consiliul respectiv, iar contestațiile privind acțiunile și hotărîrile Comisiei Electorale Centrale se depun la Curtea de Apel Chișinău. În perioada electorală, contestațiile împotriva acțiunilor și hotărîrilor organelor electorale pot fi contestate în termen de 3 zile de la data săvîrșirii acțiunii sau adoptării hotărîrii. Excepții de la acest principiu fac hotărîrile CEC, adoptate în afara perioadelor electorale, care se contestă în condițiile Legii contenciosului administrativ. Pentru a putea adresa o contestație în instanța de judecată, petiționarul este obligat să respecte un șir de cerințe referitoare la forma și la conținutul contestației. Astfel, potrivit prevederilor art.65 alin.(2) din Codul electoral și art.166 din Codul de procedură civilă, cererea de chemare în judecată privind acțiunile (inacțiunile) și hotărîrile organelor electorale:

- se întocmește în formă scrisă;
- cuprinde motivele ce o generează;
- conține probele pe care se întemeiază;
- cuprinde semnătura și datele de identitate ale persoanei care o depune.

Procedurile potrivit cărora instanțele judecătorești examinează litigiile electorale sînt determinate de prevederile Codului electoral, Codului de procedură civilă și ale Legii contenciosului administrativ. Specificul procedurii în litigiile electorale este determinat de perioada scurtă în care trebuie să fie examinate aceste litigii: instanțele judecătorești trebuie să examineze contestațiile privind acțiunile și hotărîrile consiliilor electorale de circumscripție și ale birourilor secțiilor de votare în termen de 3 zile, iar cele îndreptate împotriva acțiunilor și hotărîrilor Comisiei Electorale Centrale se examinează în termen de 5 zile. Termenele de examinare a contestațiilor încep de la data depunerii lor și acestea nu pot depăși ziua alegerilor. Toate contestațiile depuse la instanțele de judecată în ziua alegerilor se examinează în aceeași zi, iar contestațiile împotriva hotărîrii organului electoral cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor se examinează de către instanța de judecată concomitent cu confirmarea legalității și validarea mandatelor.

Contestațiile depuse în ziua alegerilor sînt examinate în aceeași zi de Curtea de Apel Chișinău. Contestațiile referitoare la totalizarea rezultatelor alegerilor parlamentare și atribuirea mandatelor

⁹⁰ În unele situații CEC a manifestat o oarecare lipsă de consecvență, în două cazuri fiind constatată insuficiența probelor, CEC a solicitat probe suplimentare (Hotărîrea nr. 2233, nr. 2296), pe cînd în alte cazuri, la constatarea insuficienței probelor, contestația s-a respins, fără a mai fi solicitate probe suplimentare (Hotărîrea nr. 2214).

deputaților se depun la Comisia Electorală Centrală, care, după totalizarea acestor rezultate, le remite Curții Constituționale. În cadrul examinării legalității alegerilor Curtea Constituțională rezolvă problemele abordate în contestații și confirmă sau infirmă printr-un aviz legalitatea alegerilor parlamentare. Concomitent, Curtea Constituțională validează mandatele deputaților aleși și confirmă listele deputaților supleanți. În acest caz, hotărîrea Curții Constituționale este definitivă, nu mai poate fi atacată nici pe o cale.

În ambele perioade electorale din alegerile parlamentare din 2009, în instanțele de judecată au fost contestate 50 de hotărîri ale CEC, 26 în prima perioadă electorală și, respectiv, 24 în a doua perioadă electorală. După examinare, 43 de hotărîri au fost menținute în vigoare prin hotărîre judecătorească definitivă, în 2 cazuri CEC a fost obligată să ofere un răspuns suplimentar, 3 hotărîri au fost anulate integral și 2 hotărîri au fost anulate parțial.

În concluzie, putem menționa că în ambele perioade electorale au fost înregistrate puține și nesemnificative contestații din partea concurenților electorali, fapt ce a demonstrat că aceștia au fost de acord cu modul cum se administrează alegerile și cu desfășurarea campaniilor electorale sau nu au fost suficient de activi în formularea contestațiilor și promovarea lor conform procedurii.

13.3. Contestarea validității alegerilor din 5 aprilie 2009

Liderii Partidului Social Democrat (PSD), ai Alianței Moldova Noastră (AMN), ai Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM) și ai Partidului Liberal (PL) au depus la Curtea Constituțională contestații⁹¹, cerînd invalidarea scrutinului din 5 aprilie. În contestații au fost consemnate următoarele încălcări:

- pe alocuri s-a admis votarea fără prezentarea buletinului de identitate și votarea cu alte acte de identitate, precum și votarea multiplă prin înscrierea unor persoane în mai multe liste electorale;
- nu au fost semnate și ștampilate multe liste electorale; au votat persoane recunoscute în incapacitate de exercițiu; au fost lipsiți de dreptul de a participa la votare circa un milion de cetățeni care se află peste hotare;
- unii concurenți electorali au fost discriminați de către mijloacele de informare în masă;
- unii radiodifuzori nu au diferențiat activitatea funcțională a persoanelor oficiale de activitatea lor electorală, s-au utilizat fraudulos și abuziv resurse administrative;
- au fost comise falsificări în listele electorale (incluse persoane decedate, persoane care în realitate nu au locuit și nu locuiesc pe adresele indicate în liste);
- a fost majorat în mod nejustificat numărul de alegători față de numărul alegătorilor în scrutinul parlamentar din 6 martie 2005;
- s-a permis agitația electorală în ziua votării și în ziua precedentă;
- o parte din listele suplimentare și listele alegătorilor care au solicitat votarea la domiciliu nu au fost semnate de președinții birourilor electorale și nu au fost autentificate;
- unele birouri electorale, la deschiderea votării, n-au întocmit procese-verbale;

⁹¹ Hotărîrea Curții Constituționale nr.7 din 22.04.2009 cu privire la validarea mandatelor deputaților aleși în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVII-a.

- în multe secții de votare listele electorale n-au fost afișate cu cel puțin 20 de zile înainte de desfășurarea alegerilor;
- în campania electorală au fost antrenați exponenți ai organelor de forță (MAI, SIS, CCCEC), care au împiedicat amplasarea panourilor publicitare; s-a admis deteriorarea afișelor electorale;
- s-a interzis arendarea sălilor și a localurilor publice pentru întîlnirile cu alegătorii, organizate de PLDM; la 14 aprilie 2009 Curtea de Apel Chișinău a interzis accesul la listele electorale și copierea acestora.

13.4. Validarea alegerilor

Toate contestațiile depuse la Curtea Constituțională, prin care se solicita invalidarea alegerilor, au fost examinate concomitent cu aprecierea legalității alegerilor. Curtea Constituțională a calificat contestațiile examinate ca neesențiale, care nu pot influența rezultatele alegerilor, iar contestațiile neexaminate au fost apreciate ca nefondate și le-a respins. Astfel, Curtea Constituțională a declarat alegerile ca fiind legale și a dispus validarea mandatelor de deputat în Parlament.

13.5. Răspunderea juridică

Răspunderea juridică a concurenților electorali, stabilită potrivit prevederilor art.69 alin.(1) din Codul electoral, a rămas neschimbată și obiecțiile anterioare urmează a fi reiterate. Reglementările referitoare la acțiunile ce lezează onoarea sau demnitatea candidaților sînt prea vagi și ar putea fi aplicate astfel încît să încalce dreptul persoanei la libera exprimare⁹². În legătură cu acest drept, concurenții electorali au solicitat în repetate rînduri de la CEC să li se asigure dreptul la replică.

Potrivit art.69 din Codul electoral, pentru încălcarea legislației electorale, CEC poate aplica sancțiuni concurenților electorali sub formă de avertisment sau poate solicita instanței de judecată anularea înregistrării. Problema dată scoate în evidență lipsa unor reglementări exprese asupra motivelor exhaustive de anulare a înregistrării concurenților electorali. Acestea devin îngrijorătoare în contextul unei justiții cu o reputație în curs de consolidare, ale cărei decizii, din lipsă de experiență, pot deveni subiective sau neproporționale. Considerăm că prevederile Codului electoral la acest compartiment urmează să fie aplicate prin coroborarea normelor lui, fără a extinde motivele pentru care anularea înregistrării concurenților electorali ar fi posibilă. Astfel, sancțiunea privind excluderea concurenților electorali ar fi posibilă doar în condițiile prevederilor art.70 și art.93 din Codul electoral, pentru fapte care conduc la declararea nulității alegerilor.

De menționat că în afara răspunderii juridice rămîn totuși autoritățile publice și conducătorii acestor autorități care utilizează resursele administrative în folosul unui concurent electoral. Considerăm necesar de abordat spre discuții o nouă formă de răspundere a concurenților electorali - excluderea din lista de candidați a persoanei care a comis încălcări ale legislației electorale, ca fiind nedemn de a ocupa funcția de deputat în Parlament. O altă sugestie ar fi, ca în perioada postelectorală CEC să analizeze rapoartele de monitorizare a alegerilor întocmite de ONG și să întreprindă măsurile de rigoare pentru a nu admite pe viitor încălcări similare. Mai cu seamă aceasta se impune în partea ce ține de modul de reflectare a campaniei electorale în mass-media și comportamentul instituțiilor media în perioada electorală.

⁹² Avizele comune asupra Codului electoral, al Comisiei de la Veneția și al Biroului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE (BIDDO) din 2006 și din 2007.

Secțiunea 14. CONSECINȚELE ALEGERILOR PARLAMENTARE 2009

14.1. Consecințele politice ale alegerilor parlamentare din 2009

După alegerile din 5 aprilie 2009, în cadrul cărora a concurat oferta Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) – *stabilitatea*, cu oferta partidelor liberale – *schimbarea*, au urmat evenimentele din 7 aprilie, soldate cu vandalizarea clădirilor Președinției și Parlamentului, pe care forțele de ordine nu au fost în stare să le apere, dar care, ulterior, s-au dat la acte de răzbunare violentă împotriva a sute de persoane, despre care nici nu se știa dacă poartă vreo vină pentru cele întâmplate. În consecință, în Republica Moldova s-a instaurat o realitate nouă în care nu există *nici stabilitate* și *nici schimbare*. Noua realitate are la bază cîțiva factori generatori de tensiuni politice:

- divizarea și radicalizarea dramatică a societății moldovenești, ca urmare a modului în care s-a desfășurat campania electorală, dar în special ca urmare a comportamentului forțelor de ordine în faza postelectorală. Divizarea socială și radicalizarea atitudinilor constituie principalele obstacole în procesul de identificare a unor compromisuri, inclusiv a celor recomandate de instituțiile europene;
- suprapunerea crizei politice, generată de modul în care s-au desfășurat alegerile și evenimentele ulterioare, pe cea economico-financiară. Această suprapunere adâncește prăpastia între putere și opoziție, întrucît ambele își declină responsabilitatea pentru degradarea dramatică a climatului social-economic și politic din țară, transferînd-o în mod reciproc pe contul adversarului;
- deteriorarea dramatică a imaginii internaționale a Republicii Moldova și periclitarea aspirațiilor europene ale Republicii Moldova. După patru ani de implementare a Planului de Acțiuni UE-Moldova, după retorica vehiculată cu toate ocaziile că alegerile din 5 aprilie 2009 reprezintă testul principal al maturității democrației din Republica Moldova și cheazășia avansării pe calea integrării europene, a semnării unui acord de asociere cu UE, s-a dovedit că, de fapt, țara a intrat într-o criză fără precedent;
- în definitiv, se poate concluziona că noua realitate are la bază neîncrederea profundă a opoziției și a segmentului de alegători pe care-l reprezintă față de partidul de guvernămînt. Factorul neîncrederii a redus dramatic posibilitatea unui dialog al puterii cu opoziția în vederea depășirii crizei politice.

Și după alegerile anticipate situația politică nu a devenit mai stabilă, deși PCRM a pierdut monopolul asupra puterii. Retorica agresivă din campania electorală împiedică și după alegeri stabilirea unui climat de dialog și cooperarea între PCRM și adversarii acestuia. Înaintea alegerilor anticipate PCRM anunțase public despre *agresivitatea și duritatea* campaniei pe care o va desfășura împotriva opoziției. Retorica PCRM sugera exploatarea fobiilor mai vechi și a imaginii inamicului extern, care atentează la independența Republicii Moldova și care ar fi asistat de inamicul intern – partidele de opoziție. Opoziția i-a răspuns PCRM pe potrivă, învinuindu-l de uzurparea puterii, diseminarea corupției, sărăcirea țării care forțează cetățenii să emigreze cu sutele de mii, încălcarea sistematică și premeditată a drepturilor fundamentale etc.

În aceste circumstanțe, păstrarea situației politice tensionate și perpetuarea blocajului instituțional fac foarte probabile alte alegeri parlamentare anticipate în 2010. În pofida faptului că în Parlament sunt reprezentate cinci formațiuni politice, de fapt, acestea vor constitui două forțe antagoniste cu

o pondere comparabilă. Declararea constituirii Alianței pentru Integrare Europeană (AIE) de către PLDM, PL, PDM și AMN reduce raportul de forțe la 53 vs. 48 de mandate. În acest context, apar un șir de probleme cu caracter constituțional, legal, politic și administrativ:

- componentele AIE au declarat că vor contesta legalitatea deținerii de către șeful statului în exercițiu a acestei funcții după ce fusese ales deputat și Președinte al Parlamentului. De asemenea, a fost anunțată o eventuală contestare a compatibilității noii funcții de deputat a lui Vladimir Voronin cu funcția de Președinte în exercițiu al Republicii Moldova;
- rămîne problematică procedura de numire a candidatului noului Prim-ministru. În condițiile unui conflict politic există așteptări că Președintele în exercițiu va numi candidatura premierului pornind de la interesele de partid și nu de la perspectiva evitării blocajelor instituționale;
- la fel de problematică este atingerea compromisului în vederea alegerii noului șef al statului prin vot secret, cu o majoritatea calificată de 3/5 de voturi;
- AIE rămîne, deocamdată, o structură informală destul de fragilă, care este ignorată fătîș de către PCRM. Pentru a se impune, AIE trebuia, probabil, să se instituționalizeze prin crearea unei singure fracțiuni parlamentare. De fapt, era o condiție plauzibilă pentru a discuta pe picior de egalitate cu PCRM și a se impune la numirea Guvernului;
- în mod paradoxal, eventualul succes al AIE ar putea fi asigurat de faptul că PCRM rămîne încă foarte puternic, impunînd consolidarea AIE pentru ca aceasta să poată rezista presiunilor PCRM. Slăbirea presiunilor ar scoate la iveală incompatibilitățile unităților AIE. Faptul că două componente au contestat la CEC, Curtea de Apel, Curtea Supremă de Justiție și Curtea Constituțională modalitatea de redistribuire a mandatelor după formulă lui D’Hondt, prescrisă în Codul electoral, este un indicator al nemulțumirilor din cadrul AIE. În general, acest exemplu este îngrijorător și din punct de vedere al profesionalismului componentelor AIE, care confundă lucruri simple, precum principiul “votului egal” și modalitatea de redistribuire în favoarea partidelor mai mari a voturilor date partidelor care nu au trecut pragul electoral de 5%.

O altă sursă de îngrijorare, pe lîngă gradul de polarizare a spectrului politic, rămîne a fi și reprezentarea distorsionată a cetățenilor Republicii Moldova pe criterii regionale, etnice și de gen.

Tablul 6. Portretul sociologic al deputaților Parlamentului de legislatura a XVIII-a

	PCRM	PLDM	PL	PDM	AMN	Deputați (membri) în Parlament
Date generale						
Numărul de deputați	48	18	15	13	7	101
Membri fără de partid	12	2	-	-	-	14
Vîrsta medie (ani)	47,9	43,7	48,3	44,2	52,4	47,1
Numărul de femei	20	1	2	2	-	25
Domicilierea deputaților⁹²						
Municipiul Chișinău	31	12	12	13	6	74

⁹² În conformitate cu Legea nr. 438-XVI din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, țara este împărțită în șase regiuni: Nord, Centru, Sud, Municipiul Chișinău, UTA Găgăuzia și Transnistria.

	PCRM	PLDM	PL	PDM	AMN	Deputați (membri) în Parlament
Centru	7	1	2	-	1	11
Nord	7	3	1	-	-	11
Sud	1	2	-	-	-	3
Găgăuzia	2	-	-	-	-	2
Transnistria	-	-	-	-	-	0
Ocupație⁹³						
Președinte al RM	1	-	-	-	-	1
Administrația centrală	7	-	-	2	-	9
Deputați în Parlamentul precedent	36	13	11	1	6	67
Primari	-	1	1	-	-	2
Administrația publică locală	2	-	2	-	-	4
SRL	1	1	-	1	-	3
ONG	2	2	-	2	-	6
Șomeri	1	1	1	3	-	5
Educație profesională⁹⁴						
Economiști	12	1	1	3	1	18
Juriști	12	6	3	3	3	27
Politologi	5	-	-	1	1	7
Diplomați	3	1	1	2	-	7
Ingineri	9	1	2	3	3	18
Agronomi	4	1	-	-	-	5
Pedagogi	7	3	3	-	-	13
Istorici	7	2	-	3	1	13
Jurnaliști	-	-	-	2	-	2
Medici	3	2	3	1	-	9
Filologi	-	-	2	-	-	2
Teologi	-	1	-	-	-	1

14.2. Consecințele crizei politice asupra economiei

Criza politică, suprapusă pe cea economică, nu promite nimic bun economiei țării și sferei sociale. În prima jumătate de an industria a înregistrat un regres de cca 25%. Scăderea producției industriale a fost determinată de reducerea cu 41% a volumului producției la întreprinderile din industria extractivă, cu 27,3% în cele din industria prelucrătoare și cu 6,1% în sectorul energetic, ceea ce a cauzat micșorarea volumului total de producție, respectiv, cu 0,7%, 23,4% și 0,8%. Investițiile capitale din buget au scăzut dramatic. Datele Biroului Național de Statistică arată că în semestrul I 2009 valoarea investițiilor în capital fix a fost în scădere cu peste 38% față de ianuarie-iunie 2008. Cea mai afectată, după bugetul public, a fost activitatea investitorilor străini. Investițiile din contul mijloacelor acestora s-a redus cu peste 48%. De asemenea, agenții economici și populația investesc mai puțin

⁹⁴ Unii candidați nu au declarat vreo ocupație, alții au declarat mai multe ocupații, în unele cazuri există incompatibilități.

⁹⁵ Unii deputați au indicat mai multe profesii.

decît odinioară. În primele șase luni 2009 investițiile în capital fix din mijloacele acestora a scăzut cu cca 29% față de ianuarie-iunie 2008. Se pare că guvernul a pus sechestru pe cheltuielile de la buget pentru investiții, în condițiile în care deficitul bugetar ar putea trece de 2 miliarde lei, iar populația și firmele, inclusiv cele străine, au mai puțini bani disponibili.

De asemenea, criza politică generată de procesul electoral defectuos are impact negativ asupra stabilității guvernamentale și capacității de a menține relații normale cu instituțiile internaționale finanțatoare. Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială (BM) sînt principalii creditori ai Republicii Moldova, asistența acordată de aceste organisme a fost foarte importantă pe parcursul anilor. Ultima, misiunea FMI a activat la Chișinău la sfîrșitul lunii mai 2009, așteptîndu-se ca eventuala asistență din partea fondului să fie „colacul de salvare” pentru situația economică dificilă din Republica Moldova. Principala provocare pentru guvern în următoarele luni va fi revizuirea sau chiar reducerea cheltuielilor publice și a datoriei statului într-un moment în care populația este supărată din cauza disparităților sociale, fiind stresată și de efectele crizei economice. Majoritatea indicatorilor economici s-au înrăutățit vizibil. Șomajul este în plină ascensiune, apariția unor semnale din sectorul bancar a generat retrageri importante ale economiilor populației, deficitele externe sînt în creștere, Moldova fiind între „suspecții de serviciu” privind nesustenabilitatea deficitelor. Într-un final, capacitățile guvernului vor fi testate în negocierile acestuia cu principalii creditori internaționali, în particular cu FMI și BM⁹⁶.

Prin urmare, pentru moment Moldova are nevoie de o guvernare stabilă și de politici bugetare prudente, care să țină cont de imposibilitatea de a face orice emisiuni de obligațiuni în condițiile crizei internaționale, fapt ce indică deficit bugetar sub control. Cînd sectorul privat nu mai funcționează la turajii maxime și piețele externe se restrîng, bugetul public trebuie, chiar dacă are o marjă foarte limitată de acțiune, să nu împiedice economia (modificările la legislația fiscală sînt periculoase). Dacă încasările bugetare scad, un deficit mic ar favoriza intrarea în recesiune.

Pentru depășirea crizei este necesară modificarea politicii fiscale pentru a crește veniturile și a micșora cheltuielile bugetare, apelarea la credite, atît interne, cît și externe. Însă nu la credite comerciale, așa cum oferă Rusia și China, ci la credite concesionale⁹⁷, iar pentru acesta e nevoie de stabilitate politică.

⁹⁶ Economia Moldovei și FMI, Comentariu de Iurie Gotișan, E-journal nr.142, <http://www.e-democracy.md/comments/socioeconomic/200905311/>.

⁹⁷ Ibidem.

Capitolul III.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

PARTIDELE POLITICE

- noua Lege privind partidele politice conține prevederi normative insuficient de clare și explicite, inițial aplicarea acesteia s-a făcut într-o manieră formalizată, care a generat conflicte. În ajunul și pe durata campaniei electorale aplicarea Legii a avut un caracter mai permisiv, autoritățile evitând acuzații de abuz și tratament preferențial;
- Legea privind partidele politice nu a determinat coalizarea partidelor și nici perfecționarea generală a managementului acestora. Partidele cu pondere au fost active, partidele cu susținere mai mică au desfășurat activități de menținere „pe linia de plutire”;
- nu au fost puse în aplicare adecvată prevederile despre publicitatea informației din Registrul partidelor⁹⁸, finanțarea din bugetul de stat a partidelor politice⁹⁹ și publicarea rapoartelor financiare ale partidelor¹⁰⁰, elaborarea propunerilor privind procedura detaliată de declarare a partidelor politice ca fiind neconstituționale¹⁰¹. În timpul cel mai restrâns, trebuie să se revină asupra aspectelor respective;
- partidele politice cu reprezentare parlamentară și la nivelul APL trebuie să sporească activitățile de pregătire și instruire a reprezentanților săi în organele electorale;
- ar fi recomandabilă studierea cazurilor de rezonanță majoră și sancționarea celor care au acuzat sau intentat abuziv dosare vizând liderii ai partidelor politice, care ulterior au fost disculpați plenar.

⁹⁸ Conform art.11 alin.(3) al Legii, Informația din Registrul partidelor politice este de interes public, iar conform Regulamentului cu privire la Registrul de stat al organizațiilor necomerciale (HG nr. 345 din 30.04.2009), informația din Registru „este de interes public și poate fi accesată prin intermediul rețelei Internet”, ceea ce considerăm că presupune existența unei variante on-line a Registrului.

⁹⁹ Art.28 al Legii urma să fie aplicat de la 1 iulie 2009 pentru alegerile în Parlament, prin legea bugetului de stat pentru anul 2009 au fost aprobate 7,8 milioane lei pentru subvenționarea partidelor politice, însă aceste surse nu au fost acordate.

¹⁰⁰ Conform pct.13 al Regulamentului cu privire la raportul financiar al partidului politic (Ordinul MJ nr. 559 din 30.12.2008), în termen de 10 zile din data depunerii (31 martie), rapoartele financiare trebuie să fie publicate pe pagina web a Ministerului Justiției.

¹⁰¹ Conform art.34 al Legii, Guvernul era obligat să prezinte Parlamentului propunerile respective, în termen de 3 luni.

MASS-MEDIA

- mecanismele de aplicare a prevederilor legislației electorale trebuie clarificate astfel încât să devină clare sancțiunile pentru violarea normelor referitoare la reflectarea alegerilor¹⁰²;
- în buletinele de știri, în timp ce reflectă activitățile Guvernului în perioada campaniei electorale, posturile de televiziune trebuie să prezinte și viziunile de opoziție;
- autoritățile trebuie să ia măsuri pentru realizarea efectivă a recomandărilor formulate cu referire la activitatea electorală a mass-media. În acest sens, trebuie urmate și puse în valoare: - recomandările Comitetului de Miniștri al CoE despre măsurile privind reflectarea campaniei electorale de către mijloacele de informare în masă (Rec Nr. R (99) 15); - recomandările din expertizele anterioare asupra legislației electorale (ale Comisiei de la Veneția și OSCE); - recomandările din rapoartele de monitorizare ale observatorilor naționali (API/CIJ, APEL, LADOM, Promo-Lex etc.);
- autoritățile cu atribuții în domeniul mass-media (CCA, Consiliul de observatori al IPNA Tele-radio-Moldova, CEC) trebuie să manifeste activism sporit în campania electorală, să ia măsuri suplimentare pentru asigurarea educării electorale și civice.

ORGANELE ELECTORALE

- înlăturarea CSM de la formarea CEC și prezența majoritară a membrilor CEC cu drept de vot deliberativ din partea formațiunilor politice prezente în Parlament le favorizează pe acestea și este o practică care nu contribuie la consolidarea principiilor organizării unor alegeri libere și corecte. Această modalitate de numire a membrilor CEC este discriminatorie în raport cu celelalte formațiuni politice participante la alegeri, care au dreptul de a avea membri ai CEC doar cu drept de vot consultativ;
- organele electorale trebuie ferite de influența directă și indirectă a factorilor politici, care au interes direct în rezultatele alegerilor. Membrii organelor electorale inferioare ar putea fi selectați preponderent din rândurile rezervei funcționarilor electorali;
- este necesară revizuirea modului de numire a membrilor CEC, încât reprezentanților partidelor să le revină un rol secundar și să nu poată influența independența Comisiei;
- CSM trebuie să-i revină un rol important în formarea CEC;
- se impune și revizuirea modului de înaintare a candidaturilor pentru membrii consiliilor și birourilor electorale, astfel încât aceștia să nu depindă de concurenții electorali. De asemenea, este necesară limitarea posibilităților de revocare de către partide a membrilor organelor electorale. Revocarea ar putea fi realizată doar de CEC și numai pentru încălcarea obligațiilor de funcționari electorali;
- birourile electorale urmează a fi constituite cât mai devreme, pentru a asigura îndeplinirea în termen a tuturor operațiunilor electorale de care sînt responsabile.

¹⁰² Formulările „încălcarea ordinii publice și normelor etice” din art.47 alin.(1) și „acțiuni ce lezează onoarea și demnitatea candidaților” din art.69 alin.(1) ale Codului electoral sînt prea generale și pot fi interpretate abuziv, pentru a limita sau încălca dreptul la libertatea exprimării.

LISTELE ELECTORALE

- listele electorale constituie un element important al procesului electoral, care poate genera multiple probleme în organizarea și administrarea alegerilor. Corectitudinea și deplinătatea listelor constituie unul din indiciile care ne relatează despre corectitudinea alegerilor;
- autoritățile administrației publice locale ar trebui să prevadă în cadrul planificărilor bugetare cheltuieli pentru anii electorali, în vederea asigurării îndeplinirii funcțiilor delegate de stat în acest scop. Ministerului Finanțelor și CEC urmează să prevadă sumele necesare în planificarea bugetară pentru anii electorali, în vederea acoperirii cheltuielilor legate de executarea unor operațiuni electorale în cadrul administrării alegerilor de către autoritățile publice locale și să transfere sumele necesare acoperirii cheltuielilor pentru funcțiile delegate de către stat administrațiilor locale așa cum prevede art.6 alin.(4) din Legea nr.435/2006 privind descentralizarea administrativă;
- CEC ar trebui să dispună măsuri de constituire a birourilor electorale înainte de ziua din care este obligatorie afișarea listelor electorale;
- CEC urmează să instituționalizeze un mecanism eficient de control al listelor electorale și să asigure transparență acestui proces;
- CEC și alte autorități trebuie să depună eforturi pentru continuarea lucrului în vederea implementării Registrului unic (electronic) al alegătorului, ce ar exclude multiple nereguli și erori și ar asigura o mai mare transparență procesului;
- în cadrul instituționalizării mecanismului de administrare și control al listelor electorale, se solicită implementarea procedurilor de verificare a listelor electorale în perioada postelectorală.

DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

- modificările și restricțiile introduse în legislație au determinat anumite comportamente în desemnarea și înregistrarea candidaților, manifestări de eludare a legislației în scopul atingerii scopurilor politice;
- persistă îngrijorările anterioare referitoare la utilizarea resurselor administrative de către candidații ce dețin funcții publice¹⁰³;
- modelul declarațiilor de venituri și averi ale candidaților, procedura de verificare a lor necesită perfecționare; publicitatea declarațiilor trebuie să fie asigurată și prin alte surse (editarea broșurilor speciale și afișarea publică a acestora în toate secțiunile de votare etc.), nu doar în Internet, iar pe web aceste informații trebuie să fie disponibile și ulterior, permanent;
- rămân valabile recomandările anterioare ale reprezentanților organismelor internaționale referitoare la crearea de condiții suplimentare pentru participarea în alegeri a minorităților naționale (etnice) și a femeilor¹⁰⁴;

¹⁰³ Cu toate că legislația electorală prevede obligația autosuspendării din funcțiile publice pentru anumite categorii de funcționari, nu este clar stabilită răspunderea ce survine.

¹⁰⁴ Rămân valabile în acest sens și recomandările din pct.9 al Avizului comun al Comisiei de la Veneția și OSCE/BIDDO, nr.484/2008 din 06.10.2008.

- problema restricțiilor legate de cetățenia multiplă va continua să fie abordată și pe viitor, mecanismul existent, care obligă doar la inițierea unor proceduri de renunțare, permite deținerea în continuare a altor cetățenii. CEDO urmează să se expună suplimentar la temă și autoritățile vor trebui să ia în considerație constatările respective.

BUGET ȘI RESURSE

- asigurarea financiară pentru alegerile din 2009 a fost adecvată, autoritățile au reușit să facă față necesităților, chiar în pofida faptului că au avut loc și alegeri anticipate;
- prevederile legislației ar putea fi completate în scopul asigurării unei autonomii financiare mai mari a CEC, astfel ca aceasta să poată face față necesităților electorale și în perioadele de criză;
- bugetul alocat pentru educație electorală și civică necesită creștere considerabilă, iar înseși acțiunile, respectiv, trebuie extinse și aprofundate pentru tot anul calendaristic, nu doar în perioada electorală;
- schemele de retribuire a funcționarilor electorali necesită perfecționare, astfel ca să stimuleze o activitate mai dedicată și să asigure un nivel maxim de probitate a lor;
- legislația cu privire la finanțarea partidelor parlamentare din subvenții bugetare trebuie să fie pusă în aplicare, iar controlul în domeniu să fie exercitat în modalitățile prevăzute de lege;
- cazurile de intimidare a agenților economici care sponsorizează partidele politice sau anumiți concurenți electorali necesită atitudine promptă și adecvată din partea organelor de drept, a autorităților publice abilitate;
- plafonul de mijloace ce pot fi virate de o singură persoană fizică sau juridică necesită reducere, pentru a fi conformat realităților economice și sociale obiective;
- prevederile controversate sau defectuoase ale legislației, care permit sancționarea dură a concurenților electorali pentru fapte greu imputabile, necesită perfecționare.

VOTAREA

- întreprinderea măsurilor de instruire a membrilor birourilor electorale, pentru a nu admite erori în procesele-verbale și să se asigure administrarea corectă a alegerilor;
- revizuirea legislației electorale pentru a asigura dreptul de a alege tuturor categoriilor de alegători, inclusiv celor aflați peste hotare;
- autoritățile implicate în procesul de reglementare transnistreană urmează să depună eforturi suplimentare pentru susținerea participării la votare a cetățenilor ce locuiesc în regiunea transnistreană.

LITIGII ELECTORALE

- raportînd contestațiile depuse de concurenții electorali și deciziile luate asupra lor, constatăm că acestea au fost foarte slab pregătite și lipsite de probe. Cu regret, sarcina probării este pusă de organele electorale în obligațiunile concurenților electorali, iar reprezentanții concurenților electorali nu au pregătirea suficientă și nu dispun de mijloacele și capacitățile necesare pentru colectarea și fixarea probelor;
- concurenții electorali ar trebui să instruiască reprezentanții săi, încît aceștia să poată administra probe în susținerea încălcărilor comise de alți concurenți electorali;
- organele electorale urmează să instruiască membrii birourilor electorale, pentru ca aceștia să poată examina eficient contestațiile concurenților electorali;
- sarcina probării ar urma să fie transferată pe seama organelor electorale și a poliției;
- sînt necesare noi forme de răspundere pentru încălcările legislației electorale;
- CEC trebuie să fie mai activă în diseminarea practicii de soluționare a contestațiilor în perioadele dintre alegeri.